

ПЯЩАК

ВЫДАНЫЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРА
КЛІЯЛЕНД
ЗША

№6 (16), 1992

Святыяры, прыхажане, пафіяльная рада царквы Жыровіцкае Божая
Маці ў Кліўлендзе і таксама рэдкалегія часопіса «Полацак» віншуюць
мітрапаліта Мікалая, Першага ярарха БАПЦ,

з 75-годзьдзем зь дня народзінаў.

Зычым Вам усяго самага памыслага ў жыцці,
у служэнні Богу, Царкве, Народу Беларускаму.

Прабывайце ў ласцы Божай, няхай дабраславенъні Яго множаць Вашыя
добраяя справы

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovice,
Cleveland, Ohio, USA.

Рэдакцыйная калегія: **Святлана Белая** (рэдактар), **Міхась Белямук** (сакратар), сябры--**Сяргей Карніловіч, Іна Каханоўская, Вольга Дубаневіч (МакДэрмат), Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка, Янка Салавянюк.**

Editorial board : **Svetlana Belaia** (Editor), **Michael Bielamuk** (Secretary), Members--**Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga Dubanovich (McDermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka, Jan Solowienuk**

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Анатоль Белы, Васіль Быкаў, Іосіф Юхो.

Прозвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

<i>Прывітаныі.</i>	1
Мітрапаліт Мікалай.	3
а. Міхась Страпко.	3
Часопіс «Полацак».	3
Васіль Быкаў.	4
Рыгор Барадулін.	5
Анатоль Грыцкевіч.	6
Анатоль Белы.	7
Лявон Ліпенъ.	7
Беларускі грамадзкі арганізацыі, царкоўная рада царквы Жыровіцкага Божага Маці.	8
Міхась Белямук. З гісторыі Сустрэч Беларусаў.	9
З'ёдало жития	
Юры Штыхаў. З гісторыі вывучэння крыжа прэпадобнай Еўфрасініі.	11
Лявон Калядзінскі. Храм сьв.Міхаіла ў Віцебску.	14
Наша гісторыя	
Язэп Юх. Кароткі нарыс па гісторыі дзяржавы і права ў Беларусі	
Усталіваныне дзяржаўнасці ўсходніх славян.	16
Міхась Белямук. Эмблема на шыце герба «Пагоня».	22
Паўла Урбан. Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвіноў.	27
Вобразы Бацькаўшчыны	
Людміла Дучыц. Помнікі дауніні ва ўяўленні беларусаў.	34
З архіва У КДБ	
Уладзімір Міхнюк, Якаў Паўлаў. Як загінуў Езавітаў.	37
Уласнаручныя паказаныні Езавітава, Константына Барысавіча.	38
Роднае слова	
Новыя творы Масея Сяднёва.	41
Міхась Кавыль Беларус.	43
Алег Лойка, Васілёк за калючым дротам.	44
Васіль Супрун	
Будзе жыць Беларусы.	47
Благаныне.	47
Мы—ахвяра расправы.	47
Пагоня.	47
Спыніўся змучаны пагляд...	47
Чаго я хачу?	48
Мы волі чакалі.	48
Не да песень, браток, калі шыя ў ярме...	48
Марат Баскін. Магілёўская калодзежы.	49
Мікола Равенскі. Падніты родны сцяг дзяржавы. Пагоня.	51
Успаміны Яўгена Ціхановіча.	53
Святланна Белая. Віленскія беларусы расказваюць...	57
З жыцця эміграцыі.	
	60

На першай бачынцы вокладкі: Маестатычная пячатка Ягайлы

На другой бачынцы вокладкі: Юры Калядэнка. Партрэт мітрапаліта Мікалая

На трэцій бачынцы вокладкі: Герб «Пагоня» на саргагу Ягайлы.

На чацвёртай бачынцы вокладкі: Пячатка Ягайлы да каранацыі

На развароце: Уздзельнікі Другой Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі

Гарагія ё любасныя мае
Г раты і Г естры!

Вітаю Вас, суродзічы Беларусы,
вернікі ў Господа ѹ ратаўніка нашага
Ісуса Хрыста.

Нам за межамі прыемна сачыць, як
уся нашая Праваслаўная святая Беларусь
зь вялікім уздымам рыхтуеца і будзе
святыкаваць 25-27 верасьня сёлета
гістарычны юбілей—1000-годзьдзе
існаваныя Палацкай япархіі. Гэта Божая
наканаванасць, што наш народ адзначае
свае рэлігійныя даты. Мы верым, што з
Божай волі у хуткай будучыні закрасуюць
Еўфрасін'неўскія крыжы на нашых святынях
па ўсім Беларусі і што Багаслужбы
будуць адбывацца на роднай беларускай
мове. Так, мы ў гэтае верым, бо Сам Бог са
свайм народам беларускім. И мы, праваслаўныя
за межамі Беларусі, з Вамі і духова
далучаемся да адзначэння 1000-годзьдзя
Палацкай япархіі, бо ж мы адзін і той-же
самы народ.

Мы просім Усемагутнага Бога
памагчы Беларускаму Народу пераадолець
усе перашкоды, якія знаходзяцца на шляху
да лепшага жыцця.

Ласка і мір, і любасць няхай
множыцца, і дабраславенне Божае няхай
будзе з усім нашым Народам Беларускім.

25 жнівеня 1992 г. Таронта, Канада.

Пакорны мітрапаліт Мікалай,
з Божай волі Першы яарх БАПЦ.

Праз часопіс «Палацак» ад імя парафіі
Жыровіцкай Божай Маці ў Кліўлендзе, штат
Агаё, віншум Беларусаў на Бацькаўшчыне
зь святам 1000-годзьдзя ўтварэння Палацкай
япархіі, якая паспрыяла пашырэнню
но ўмацаванню праваслаўя ў Беларусі.

Няхай гэтае свята паслужыць яднанню
усіх Беларусаў, як на Бацькаўшчыне, так
і за межамі.

Няхай Бог багаславіць Беларусь і яе
народ!

Наставець парафіі
Жыровіцкай Божае Маці ў Кліўлендзе
пратаярэй Міхась Страпко.

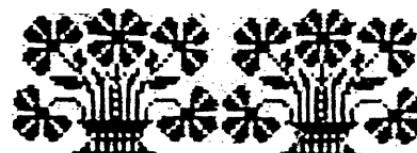

Рэдкалегія часопіса «Палацак» віншуе
Беларусаў на Бацькаўшчыне ў Замежжы
з тысячагодзьдзем утварэння ў Палацку
праваслаўнай япіскопіі.

Стварэнне праваслаўнай япіскопіі па-
спрыяла раззвіццю беларускай культуры,
літаратуры, мастацтва, фармаванню гра-
мадска-палітычнай думкі і нацыянальнай
адметнасці беларусаў.

Памажы, Божа, каб гэтае свята дапа-
магло хутчэйшаму працэсу беларусызацыі
Беларуское праваслаўнае царквы.

Жыве Беларусь!

Прывітаныні ўдзельнікам ХХ Сустрэчы
 Беларуса ў Паўночнай Амэрыкі—
 II Сусьветнай Сустрэчы Беларуса ў

Трах нам чюд Полацакі горада
 вінчую ўздечнікаў звончай супольнастю
 беларусаў саведу. Венцы падаю інш
 членармейцам спасы ў іхнай савітай
 магабі да Маті—раднай землі, яе чуткі-
 тулу і яе наўгародскай гісторыі. Даць Бог
 усім нам пагадоны ўздечнікі венцікі
 марот сажніц пакаленітку беларусаў ад
 адроджаніні камара суверэнітэту і
 здружніцасці ў белікай замануховінай
 супольнасті.

Марте Беларус!

Васіль Бычкоў

Менск

Беларусам у выrai

Нраз гаюніс, понацан' вітаю зе ёт
беларускага ворасу!
У спасонінай беларусі самотна без пас.
У якак любові ѹ пашако праціце верас
беларусам у выrai.

З дому гнаді маескушчано сівером
Нрэ чарод,
Род хадзей наш згвесьці на ветах
Нрэ саветах.
Всам турну шуравалі гарвоній мудро
У радасеных балбашавіцкіх дэскрэтах.
Краін нашае ѹ бразі што нації
Малакії,
Спакавалі з нагардай праці наші
Нації.
У нас то дак гусі
Анадзя гусі,
Што з хадтурасу броні, небарасі.
Ми сплаўжэли вёсі,
А некатор кропвіты,
Ми не збікінеш на радасеных гуманізм.
І завеи,
З ворас думкамі лятуя,
Млечно шлях беларускім Гайсцінцам,
Да эго не дамечніца като —
Ім вергашчца душа дахай.

Менск,
1 чэрвеня 1992 г.

Роман Баранчук

Мы пераможам!

З нагоды XX Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі сардэчна вітаю ўсіх удзельнікаў яе і гасцей. Гэтая Сустрэча традыцыйна збірае прадстаўнікоў беларускай грамадзкасці ня толькі Паўночнай Амэрыкі. У апошнія гады ўсё большую ўвагу да яе праяўляюць і грамадзкія, і культурныя колы Беларусі.

Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі з'яўляецца **сымбалем яднаńня** Беларусаў за мяжой, сымбалем неўміручага духу **патрыятызму**, самасвядомасці і захаванья здабытку культурных каштоўнасцей **беларускага народу** ў агульначалавечай цывілізацыі.

XX Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі адбываецца ў час, калі на Бацькаўшчыне лепшыя сыны беларускага народу працягваюць змаганье за сапраўдную незалежнасць Рэспублікі Беларусь, за дзейнасць, а не фармальнае абвешчанье ўладамі ужываныне дзяржаўнай беларускай мовы ва ўсіх дзяржаўных установах і грамадzkіх арганізацыях, за вяртанье нацыянальнага харкатру гуманітарным навукам у Беларусі і, перш за ёсё, за сапраўдную ачышчальнью ад таталітарнага прарасейскага фальшаванья гісторычнай навукі, за беларусызацыю сярэдняй і вышэйшай школы. Мы адчуваєммо моцную маральную падтрымку ад Беларусаў Паўночнай Амэрыкі, а таксама Беларусаў зь іншых краін Замежжа.

Усё больш і больш беларускіх патрыётаў уліваецца ў нашыя шэрагі змагароў за Адраджэнне роднай Беларусі. У гэтай сівятой справе мы пераможам!

Жыве Беларусы!

Анатоль Грыцкевіч

Анатоль Грыцкевіч,
прафэсар, доктар гісторычных навук,
сябра Беларускага Народнага Фронту
«Адраджэнне»,
ганаровы сябра клубу «Спадчына»;

24 ліпеня 1992 г. Менск

Сябры Менскага грамадзка-асьветніцкага клуба «Спадчына» дасылаюць свае шчырыя віншаванын ўдзельнікам ХХ Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі. Жадаем усім Вам духоўнага паяднання ў справе нацыянальнага адраджэння і перамогі ў дасягненні поўнай дзяржаўнай незалежнасці на любой нашай Бацькаўшчыне.

Ня глядзячы, што год назад наш беларускі народ абвесьціў аб сваёй незалежнасці і сувэрэнітэце, барацьба за сапраўдны Сувэрэнітэт, Незалежнасць і Беларускую Дзяржаўнасць яшчэ не закончылася. Таму ўсе мы, беларускія патрыёты, павінны яднацца ў гэтай барацьбе.

Будзем спадзявацца на тое, што патрыятычным і нацыянальна съядомым сілам удастца ў рэшце рэшт правесыці рэфэрэндум, новыя выбары ў Вярховны Савет і стварыць урад, які будзе абараняць інтарэсы беларускай нацыі, паважаць суайчыннікаў за межамі Бацькаўшчыны, споўніць мары і надзеі тых, хто загінуў за незалежнасць і цэласнасць Бацькаўшчыны.

Жыве Беларусь!

Старшыня клубу «Спадчына»

Анатоль Белы

Дасылаем шчырае віншаваныне зь зямлі далёкай Бацькаўшчыны усім удзельнікам ХХ Сустрэчы. Жадаем усім братам і сёстрам вялікіх духоўных перамог, глыбокай веры ў наше нацыянальнае адраджэнне, запрашаем у 1993 годзе адсвяткаваць 440-я ўгодкі Рэфармацыі ў Беларусі.

Молімся за Вас і ўвесь беларускі народ. Жыве Беларусь і няхай дапаможа нам Бог.

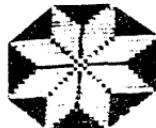
Старшыня Рады Беларускага эвангелічнага рэфармацкага збору

Лявон Ліпень

Рэдакцыя часопіса «Полацак» віншуе ўсіх беларускіх патрыётаў з юбілейнай, XX Сустрэчай Беларусаў Паўночнай Амэрыкі. Сёняня, калі нашая родная Бацькаўшчына стаіць перад многімі патрабаваннямі, неабходна як мацьней згуртаваць свае рады. Таму мы спадзяемся, што гэтая сустрэча дапаможа ліквідаваць усе падзелы беларусаў і яшчэ мацьней зъяднае беларускую дыяспару. Таксама вітаем намаганыі беларусаў, што змагаюцца за нацыянальнае адраджэнне нашага народу, палітычны й эканамічны сувэрэнітэт Беларусі.

Кліўлендскі аддзел Беларуска—Амэрыканскага Жаночага Згуртавання шчыра вітае удзельнікаў XX сустрэчы. Мы спадзяемся, што працэс дэмакратызацыі ў Беларусі будзе пашырацца, спрыяючы паляпшэнню эканамічнага дабрабыту й культурнага росквіту беларускага народу ды ўмацаванню цяснейшых сувязяў паміж беларусамі Бацькаўшчыны і Замежжа.

Культурна-асьветніцкі цэнтр «Полацак» жадае ўдзельнікам XX Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі посьпеху, плённых і цікавых дыскусіяў, канструктыўных пастановаў, якія-б, нарэшце, прывялі да кансалідацыі ўсіх беларускіх арганізацыяў Паўночнай Амэрыкі.

Царкоўны камітэт прыходу Жыровіцкое Божае Маці г. Кліўленда горача вітае XX Сустрэчу Беларусаў Паўночнай Амэрыкі. Перадаем найцяплейшыя прывітаныі ўсім, хто прыбыў на гэтую сустрэчу, асабліва тым, хто прыехаў з Бацькаўшчыны. Няхай гэтая сустрэча яшчэ больш сплоціць беларусаў Замежжа і беларусаў Бацькаўшчыны, няхай жыве і красуе, нашая родная Беларусь!

З гісторыі Сустрэчаў Беларусаў

Міхась Белямук

Група ўдзельнікаў Першай Сустрэчы Беларусаў ЗША і Канады, 1952 г.

Ідэя арганізацыі Сустрэчы Беларусаў узьнікла нечакана, і яе першапачтовая задача была жыцьцёвая і даволі рамантычная. Аднак за вельмі кароткі час гэтая ідэя атрымала новае гучаныне і сёння набыла палітычнае значэнне для беларускай дыяспары.

Адбывалася-ж усё так.

Міхась Белямук, кіраўнік Згуртаваньня Беларускае Моладзі ў Кліўлендзе, склікаў 29 красавіка 1952 г. паседжаныне камітэту ЗБМ, каб аблеркаваць плян працы на травень. Адна прапанова была: 26-28 травеня адведаць моладзь (дзяўчат) ў Монтрэалі, другая— наведаць сяброў у Нью Ёрку. Так як да адзінага рашэння у той дзень не прыйшлі, дамоўліся склікаць агульны сход моладзі.

На tym гістарычным сходзе 6 травеня 1952 г., пасля дыскусіі, сябры ЗБМ пастанавілі запрапанаваць моладзі ЗША і Канады спаткацца каля вадаспаду Ніагара ѹ адсвяткаваць разам народнае свята Купальле.

М.Белямук пісьмова і тэлефанічна паведамі ў асяродкі беларускае моладзі ў Нью Ёрку, Нью Брансвіку, Саут Рывэрз, Дэтройце, Чыкага, Рокфардзе, Таронта і Монтреалі аб спатканыні. Прапанова выклікала вялікую цікавасць ў моладзі. Пачалася падрыхтоўка да сівяткавання. Старэйшае грамадзтва таксама зацікавілася і пажадала прыняць удзел.

Спачатку мы ў Кліўлендзе ня думалі, што над вадаспадам зьбярэцца столькі людзей. Таксама мы не спадзяваліся, што Сустрэчы стануць рэгулярна адбывацца, праўда, ужо пад кірауніцтвам БАЗА. Арганізуючы Першую Сустрэчу, мы, кліўлендцы, не марылі, што ў 1990 г. XIX Сустрэча стане па сутнасці Першай Сусьеветнай Сустрэчай Беларусаў, што у ёй прымуць удзел не толькі беларусы ЗША, Канады, Англіі, Бэльгіі, Францыі, Нямеччыны, Беласточчыны, але і Вільні, Ленінграду, Віцебска, Горадні, Менску, што ўрад Беларусі прышле прывітаны і **падарункі, якія асабіста перадасць нам шэф беларускай місіі пры ААН, амбасадар Генадзь Бураўкін.**

Беларусы Кліўленду маюць чым ганарыцца. **Яны былі ініцыяタрамі** й арганізатарамі Першася Сустрэчы Беларусаў ЗША і Канады ў 1952 годзе. Яны сталі арганізатарамі Першася Сусьеветнае Сустрэчы Беларусаў у 1990 годзе.

Група ўдзельнікаў сівяточнага канцэрта Першай Сусьеветнай Сустрэчы Беларусаў, Кліўленд, 1990 г.

ЗБІРÁЛІО ЖИГІТ

З гісторыі вывучэнья крыжа прэпадобнай Еўфрасінъні

Юры Штыхай

Сярод выдатных твораў прыкладнога мастацтва ўсходніх славян выключнае месца належыць крыжу Еўфрасінъні Палацкай. Бібліографія крыжа налічвае дзясяткі прац. Аднак некаторыя пытанні, якія датычаць старажытнай беларускай святыні застаюцца дыскусійнымі.

Дакладна ўстаноўлена, што крыж быў зроблены майстрам-залатаром Лазарам Богшам у 1161 годзе паводле заказу прэпадобнай Еўфрасінъні для Спаскай царквы, заснаванага ёй жаночага манастыра, які размешчашаўся на правым беразе Палаты ў на-вакольлі старажытнага Палацка.

Звычайна ў шматлікіх публікацыях рэлігійнай адносялася да «напрастольных» крыжоў (Аляксееў Л.В., 1957). Але была выказана думка, што гэты крыж «уз्वіжальны» (Штыхай Г.В.—Аўтарэрфэрат, 1983, 6.45). Цяпер пасыля дасыльедаваннія В.Пуцко («Палацак», №4(14), 1992, б.12-17) з указаннем шэрагу аналёгій та-кую думку можна лічыць даказанай. Тоэ, што Еўфрасінъня вырашыла падараўваць Спаскай царкве ў Палацку менавіта уз्�віжальны крыж мае сваё тлумачэнне.

З увядзеннем хрысьціянства ў Кіеве, Палацку ды іншых гарадах атрымала распаўсюджаныне цалаваныне крыжа для пацьвярдження выкананння князем узятых на сябе абавязкаў. Калі ў Кіеве ў час паўстаньня 1068 г. вялікі князь Ізяслав Яраславіч вымушаны быў уцячы з горада, а вызваленага імі з турмы князя Ўсяслава

Палацкага паўстаўшыя гараджане пасадзілі на трон, сучаснікі лічылі гэтую падзею замянальнай, бо адбывалася яна ў дзень «Узвіжання Крыжа». Князь Ізяславу па-рушыў крыжове цалаваныне, вераломна захапіў у палон калія Воршы ў 1067 г. Усяслава, якому напярэдадні пад клятвай абыяціў надзейную бяспеку.

Летапісец адзначыў, што Усяслаў, се-дзяцы ў турме, уздыхнуўшы, сказаў: «О крыж святы! Так я верыў у цябе, ты і паз-баві мяне ад гэтай ямы». Бог-жа паказаў сілу крыжа. Крыж князям у бітвах дапамагае, веруючыя людзі перамагаюць ворагаў-супастатаў, крыж хутка пазбаўляе ад бяды тых, хто зьвяртаецца да яго з вераю. Нічога не баяцца д'яблы, толькі крыж. Такія хрысьціянскія перакананыні вы-казвае летапісец у сувязі зь лёсам палацкага князя, якому дапамагла вера ў святы крыж. У Радзівілаўскім летапісу ёсьць мі-ніяціора, дзе паказаны князь Усяслаў на кіеўскім троне, у выніку перамогі крыжа над д'яблам, так гаворыць летапісец. Еў-фрасінъня, унучка Усяслава, ведала пра гэтую нязвычайнную падзею ў княскім родзе, да якога нележала, і прысьвяціла памяці аб ёй уз्�віжальны крыж.

«Узвіжанне Крыжа», якое адзначаеца праваслаўнай царквой 14 верасня па старому стылю — важнае свята, сымбаль хрысьціянскай веры. Паводле сцвяр-джэннія ў царкоўных гісторыкаў у ІУ ст.

рымскому імп'ератару Константину перед рашаючай бітвой зъявіўся на небе крыж з надпісем: «Гэтым перамагай». Константын сапраўды атрымаў перамогу і з тae пары пачаў верыць ў цудадзейную силу крыжа. Маці Константына, Алене, удалося ў Палестыне, на Галгофе, знайсьці крыж, на якім распялі Хрыста.

Царква адзначае «Узвіжанье Крыжа» асабліва съвяточна. У канун съвята віносяць упрыгожаны кветкамі крыж і кладуць на сярэдзіне храма. Цырымонія суправаджаеца гучаньнем званоў, мэльядычнымі песнапеннямі. Затым крых паказываеца на чатыры бакі прысутным, каб усе маглі яго бачыць. Тоё, што ў старажытным Полацку было папулярным съвята «Узвіжанье Крыжа», пацвярдждае знаходка ў 1967 г. юнікальнага каменнаага абразка зъявай сів. Константына і сів. Алены, якія тримаюць перед сабой вялізны крыж. Тэма кампазыцыі звязана з гэтым хрысьціянскім съвятам.

Маскоўская дасьледчыца Т.Макарава ў акадэмічным выданні «Перегордчатые эмали древней Руси» (1975 г.) выказала думку аб вырабе Богшам ды яго вучнямі іншых выдатных твораў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, дыядэмы зъявай Аляксандра Македонскага, арыгінальнага колта з Галіца. Яна прыйшла да высновы, што Богша быў кіеўскім майстрам, з чым згадзіліся іншыя дасьледчыкі. Аднак такая выснова вельмі спрэчная.

Богша мог зрабіць крыж толькі ў Полацку пад наглядам самой заказчыцы Еўфрасінні. Тут ён павінен быў мець сваю добру абстаўленую майстэрню, вучняў ці іншых памочнікаў. Выраб перагородковых эмаляў — справа надзвычай працаёмкая. На вонкавым баку рэліквіі зъмешчана 12 зъявай съвятых, каля 40 дэталяў арнамэнтаў, на-

тыльным баку 8 съвятых і 60 арнамэнтавых фігур.

Пры раскопках на Верхнім замку ў Полацку ў 1962 г. былі знайдзены прыкметы майстэрні залатарада другой паловы XII - пачатку XIII ст., які вырабляў надзвычай капштоўнныя рэчы. Вывуленыя кавалкі залатой фальгі і фрагмэнт сапраўднай перагородкавай эмалі (памерам 0,8 на 0,8 см), на якім зъмешчана 8 зъявай крыжыкаў (гл. «Старажытныя скрабы Беларусі», 1971 г., мал. VII). Верагодна, выраб разламаўся, калі майстар ці яго вучань завяршаў апошнюю апрацоўку — шліфаваў паверхню. Выключна рэдкая ў археолягічнай практицы знаходка дае ўяўленне аб тэхнічных прыёмах прыгатавання эмалі. На залатай пласцінцы напаліваліся контуры фігур з таносеных палосах золата, вышынёй да аднаго міліметра. Так утвараліся перагородкі памерам часам з макавае зернятка. У ячэйку насыпаўся эмалевы парашок розных колераў і ў ёю пласцінку ставілі ў жароўню. З золатам трывала злучалася расплаўленая шклападобная маса. Пасля зацвярдзелі сілаў шкла розных колераў шліфавалі, каб атрымалася бліскучая цвёрдая паверхня. Эмаль мела тры яркія колеры: сіні, белы, чырвоны. Менавіта такія колеры зъяўляюцца асноўнымі на эмалях крыжа, дзе ў меншай колькасці прысутнічаў яшчэ зялёны колер. У апісанай тэхніцы, трэба меркаваць, зроблены эмалі крыжа Еўфрасінні Полацкай. Недастаткова пераканаўча съвярджаць, што ў 1962 г. было раскапана месца, дзе знаходзілася майстэрня самога Лазара Богши, але такая версія не выключаецца.

Эскіз крыжа, напэўна, прапанавала сама Еўфрасіння, невыпадкова тое, што разьмяшчэнні зъявай съвятых тут мае свае асаблівасці. У ніжній частцы зъмешчаны

вывавы съвятых — патронаў сябраў княскай сям'і: Еўфрасіні, яе бацькі Георгія і маці Сафіі.

Дзяякуючы дасьледаваньнем В.Пуцко, устаноўленая распаўсядужансць ў Палацку іканаграфічнага тыпу Багамацеры, які вызначаеца як Агіасарытысь або Халапратыйскай («Палацак», 1991. № 8). Вывава Божай маці на крыжы Еўфрасіні адпавядзе гэтаму тыпу, толькі тут **абразок зъмейчаны** ў складзе Дэйсуса.

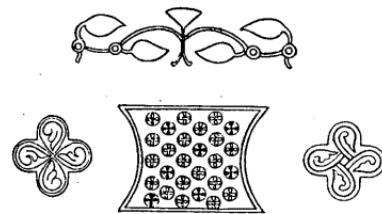
У дэкоры крыжа Еўфрасіні Палацкай значнае месца належыць арнамэнтальным разеткам, контуры якіх **уяўляюць** сабой кветку з 8 плясткамі. Такі матыў **салярнай** арнамэнтыкі быў значна распаўсядужаны ў старажытным Палацку, пра што съведчаць археолягічныя находкі і, асабліва, каменных форм для адліўкі жаночых упрыгожанняў. (Штыхай Г.В.1975). Буйны **знаўца** старажытных эмаляў М.Кандакоў лічыў, што не толькімошчы съвятых, але і некаторыя бляшкі й эмаляі крыжа Еўфрасініні прывезены з Бізантіі. Сапраўды, напэўна, ня ўсе дэталі зробленыя Лазарам Богшам. Пра гэта можна меркаваць паводле пласцін на перакрыжаваннях тыльнага боку рэліквіі, куды ўманціраваны прамавугольныя эмалевыя бляшкі. У крыж устаўлены 8 каштоўных камянёў, якія, магчыма, знянты з іншых састарэўшых рэчаў. Крыж мае з вонкавага боку прымкасаныя дадатковая па ўсяму пэрыметру вузкія залатыя пласцінкі, упрыгожаныя жэмчугам і зернью. Яны стваралі ўражаныне маналітасці рэліквіі і рабіліся спэцыяльна для крыжа Богшам, які ўдала скампанаваў увесь выраб. Спэцыяліст у галіне гісторыі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва В.Басіленка прыйшоў да высновы (1977 г.), што крыж прэпадобнай Еўфрасіні «некалькі адрозніваецца ад кіеўскіх эмаляў, прадста-

ляючы полацкую эмалевую школу», з чым варты пагадзіцца. Сапраўды, у Палацку існавала свая школа эмалераў.

На бакавых срэбрных пазалочаных пласцінках крыжа зъмешчаны надпіс, які ідзе па спіралі (шырынёй 1,4-1,6 см) у два радкі. Паводле думкі беларускага мовазнанія Л.Шакуна, блізасць мовы помніка да жывой народнай гаворкі выяўляеца ў тым, што тут адлюстраваліся і некаторыя мясцовыя рысы (1963 г.) Характэрнымі зъяўляюцца для помнікаў старажытных замель Беларусі форма «піскунь» (япіскап), замена «е» праз «яць» перад складам са зынкішым рэдуцыраваным галосным, напісаныне «злато», «дрэво».

Прэпадобная Еўфрасінія аддавала перавагу рабіць заказы мясцовым полацкім майстрам, што добра вядома на прыкладзе запрашэння палацкага дойліда Івана будавацца Спаскую царкву, якая мае свае асаблівасці і съведчыць пра адметныя рысы ў манумэнтальнай архітэктуры Палацка. Такія спэцыфічныя адрозненіні прасочваюцца ў дробнай пластыцы з выявай Агіасарытысь й у шрагу дэкаратыўных дэталяў крыжа Еўфрасіні.

З усяго вышыя сказанага вынікае, што Лазар Богша зъяўляеца палацкім майстром-залатаром і эмальерам вельмі высокага ўздроюно, і месцам яго пастаяннага жыхарства быў Палацак.

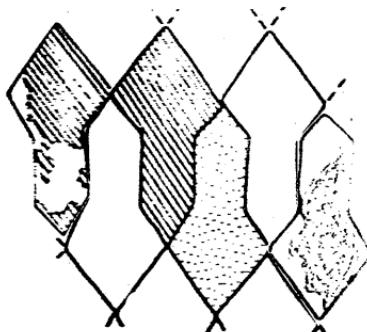
Храм сьв. Міхайлa зь Віцебску

Лявон Калядзінскі

Узвядзенне ў Віцебску першых каменных храмаў мясцовы летапіс прыпісвае княгіне Вользе: «Вымуравала на Верхнем Замку царкву сьв.Міхайлa, а на Ніжнім—Дабравешчанья».¹ На думку вядомага дасьледчыка ўсходнеславянскай архітэктуры XI—XIII стст. прафэсара П.Раппапорта, царква Дабравешчаньня магла быць збудавана ў 30-40 гг. XII ст.² Аб царкве-ж сьв. Міхайлa акрамя кароткага паведамлення ў летапісу ніякіх звестак амаль што ніяма.

Так, у 1895-1896 гг. у час раскопак, што паводзіў на Замкавай гары славуты дасьледчык віцебскіх старажытнасцей, прафэсар А.Сапуноў, былі выяўлены рэшткі падмурка, ніжні паверх будынка, каменныя прыступкі і падлога, выкладзеная керамічна пліткаю і камянем. У 1964 г. у часе земляных работ аматарамі віцебскіх старажытнасцей, дацэнтам М.Рыўкіным была прасочана кладка з плінфы на вапняковай рашчыне. Вапняковыя пліты, плінфа, керамічныя пліткі падлогі, смальта, ваконнае шкло і фрагменты пакрыцця купала храма былі сабраны ў раскопах, што праводзілі на Верхнем замку Віцебска ў 1978-1988 гг. археолягі М.Ткачоў і Л.Калядзінскі.

Плінфа мела таўшчыню 3,7 см і была блізкая ў плане да квадрату. Вапняковыя пліты мелі сцысаныя верх і ніз, а бакі іх захоўвалі свой натуральны выгляд. Пліткі падлогі па форме сустрэты стралападобныя з рамбічным завяршэннем, даўжынёю каля 12 см і трохкутныя, з даўжынёю баку 7,5 см. Зверху гэтыя пліткі былі пакрытыя паліваю яркажоўтага і травяністазялёнага колеру. Цікава, што прымых аналягі ў віцебскім пліткам у храмах Русі XII—XIII ст. невядома.

Пліткі падлогі храма сьв.Міхайлa.

Ваконнае шкло зеленаватага колеру мела круглыя абрывы і было таўшчынёю каля 1 мм. Па сваіму хімічнаму складу яно паходзіць чутчэй за ўсё з Германіі. Смальта—кубік з празрыстага бясколернага шкла памерамі 9x8x8,5, вагою 1,1г, пакрыты зверху пазалотаю. Па хімічнаму складу яна мае аналягі сярод бізантыйскіх узоруў. У X-XI стст. такая смальта ўжывалася ў храмах для дэкору алтароў. Фрагменты купальнага пакрыцця ад храма ўяўлялі сабою кавалкі волава-цынавага сплаву. На падставе гэтых съведак можна хаця-б схэматычна ўяўіць абліцча віцебскага храма сьв. Міхайлa.

Віцебскі храм сьв. Міхайлa быў збудаваны ў тэхніцы зьмешанай муроўцы (плінфа і вапняковыя пліты). Падлога царквы ўяўляла сабою малюніча кампазицыю з жоўтых і зялёных палосаў у аблімоўцы зубчатага шляху з плітак такога-ж колеру, але трохкутнай формы. Алтар храма быў аздоблены залачонаю мазаікаю. Праз круглыя шыбы ў памяшканье храма струмяніліся

праменын зеленаватага с্বятла, граючы на жоўта-зялёных стужках падлогі і зала-
чоным фоне алтара. Цымяна-шэры купал
храма кантрасціраваў на блакіце віцебска-
га неба зь бела-чырвона-белымі радамі
плінфы і вапняковых плітаў. Больш даклад-
на ўяўіць аблічча гэтага храма сёння не-
магчыма. Але на выключана, што ў агульных
рысах ён нагадваў некаторыя храмы
Чарнігава таго часу, дойліды якога, на
думку дасыльчыка старадаўній беларус-
кай архітэктуры А. Трусава, зрабілі позы-
ў плыў на фармаванье полацка-віцебскай
архітэктурнай школы.³

З якой нагоды быў збудаваны храм сьв. Міхаіла? Вядома, што кожны ўдзельны князь імкнуўся ўзвесыці свой патранальны храм. Такім храмам найчасцей зьяўляўся храм у гонар сьв. Міхаіла, памочніка князёў у ратных спраўах. У Віцебску была князкае дворышча, пра якое згадваеца ў пісьмовых крыніцах XIII ст. Найбольш спрыяльннае месца пад яго было-б на Замкавай гары, якая разъмяшчалася на дзядзінцы старожытнага Віцебска, дзе і былі выяўлены рэшткі гэтага храма. Разьмешчаны на Замкавай гары, што ўзвышалася над навакольлем на 9-10 м, храм сьв. Міхаіла служыў дамінантаю віцебскага дзядзінца, разам з цэрквамі сьв. Пятніцы і Дабравешчанія, узведзенымі троху пазней за яго ў вакольным горадзе, яны вызначалі сілуэт Віцебска сярэдзіны XII—XIII стст.

Калі быў збудаваны віцебскі храм сьв. Міхаіла? Археолагічныя дадзеныя сведчаць пра канец XI—перш. палову XII стст. Але на мяжы X-XI стст. усталёўваецца Полацкая епархія, у склад якой уваходзіў і Віцебск, што прадугледжвала мець яму свой уласны прыход. Прыйкладана ў гэты-ж час Віцебск вылучаецца ва ўдзельнае княства і дастаецца аднаму з малодшых

сыноў Усяслава Брачыславіча, хутчэй за ўсё Святаславу, які ў 1129 г. разам з братамі быў сасланы ў Бізантію. Улічваючы гэтыя абставіны, можна меркаваць, што будаўніцтва храма сьв. Міхаіла адбылося да гэтых падзеяў і прыпадае на першую чвэрць XII стст.

Храм быў разбурани ў сярэдзіне — другой палове XIУ стст. Гэта магло адбыцца ў час пажару 1335 г., адзначанага ў летапісу і прасочанага архэолягічна, альбо ў час аблогі Віцебска ў 1396 г. войскамі Вітаўта. У храме мелася выява князя Альгерда і княгіні Ўльяны. Відарыс царквы сьв. Міхаіла ў другой палове XIІІ ст. ёсьць на пляне месца Віцебска 1664 г. Гэта двухкамерны зруб з ганкам і званіцою ў выглядзе чатырохкутнай вежы.

Сёлета, калі спаўняеца 1000 гадоў утварэння Полацкай епархii, для абуджэння духоўнасці і захавання гістарычнай памяці было-б добра ўшанаваць гэтая святое месца ў Віцебску, установіўшы на месцы былога храма сьв. Міхаіла капліцу.

Бібліографія

- І.ПСРЛ, М., 1975, т. 32. Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца. Летописи Баркулабовская, Аверки и Панцирного. Л., 1,
2. Рапорт П.А. Церковь Благовещения в Витебске. Памятники культуры. Новые открытия, М., 1987, с. 522-528.
3. Трусов О.А; Сравнительный анализ техники Черниговского, Полоцкого (Витебского), Гродненского монументального зодчества. Проблемы археологии Южной Руси, К., 1988, с. 66-69.

наша ГІСТРЫЯ

Кароткі нарыс па гісторыі дзяржавы

і права ў Беларусі

Гісторыя дзяржавы і права, як навуковая дысцыпліна, зьяўляеца арганічнай часткай агульной гісторыі народу, яго культуры. Гэта навука аб жыцьці і дзеянасьці людзей у грамадзтве і дзяржаве. Яна дапамагае бачыць посыпехі і памылкі ў грамадзка-палітычным жыцьці людзей, з асаблівай вастрынай усъведамляць сваё месца ў ланцу пакаленняў, правільна накіроўваць свае паводзіны ў сучаснасьці. Задачай наўкі гісторыі дзяржавы і права зьяўляеца вывучэнне гісторычнага ходу падзеяў у іх канкрэтнасці і храналігічнага пасыядоўнай насыці, выяўленыне асноўных заканамернасцей разьвіцця структуры і дзеянасьці ворганаў дзяяжаўнай улады, праваадносінаў грамадзян і г.д.

Вывучэнне гісторыі дзяржавы і права беларускага народу неабходна для усъведамлення свайго нацыянальнага съвестапогляду, вызначэння месца сярод народаў съвету. Усе славянскія народы ўжо даўно маюць распрацаваныя гісторыі сваіх дзяржаваў, пачынаючы з самых даўніх часоў. Ніхто з дасьледчыкаў не аспрэчвае неабходнасць вывучэння гісторыі дзяржавы і права кожнага народу паасобку. Аднак толькі для беларускага народу рабілася выключэнне. Дасьледаваныне яго гісторыі дзяяжаўна-палітычнага жыцьця ня толькі не вялося, але нават съцярджалася, што беларускі народ да 1919 г. на мей сваёй дзяяжаўнасці і сваёй прававой систэмы, нібыта ён няздолыны да самастойнага жыцьця і заўсёды жыў пад прыгнётам другіх народаў. Так, аўтары «Гісторыі дзяржавы і права Беларускай ССР», выдадзенай у

1970 г., пісалі: «Белорусский народ до победы Великой Октябрьской социалистической революции не имел своей национальной государственности»¹. Тое-ж самое пісалася і ў вучэбных дапаможніках па гісторыі Беларусі для школ рэспублікі². Больш таго, гэтая фальсифікацыя нашай гісторыі была ўзыведзена ў закон і замацавана нават у Канстытуцыі Беларускай ССР 1978 г., дзе съцярджалася, што «...рабочая і сяляніне Беларусі... упершыню ў гісторыі здабылі сваю дзяржаўнасць, утварылі Беларускую Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку», тым самым адмаўлялася магчымасць навуковых дасьледаванняў гісторыі дзяржаваўнасці беларускага народу, прыніжалася яго роля ў разьвіцці сусьветнай гісторыі. На самой справе беларускі народ меў у мінульым няменш славную і багатую гісторыю дзяржавы і права, нічым ні горшую да іншых народаў. Аднак, каб яе пазнаць, трэба спачатку ўсъядоміць, як мяніліся імёны нашага народу, як узыніклі дзяржавы на нашай тэрыторыі, як ішоў працэс росту і разьвіцця гэтых дзяржаваў, як выпрацоўвалася сваё нацыянальнае права. Зразумець усе гэтыя складаныя працэсы фарміраваныя дапаможа праца доктара юрыдычных навук, прафэсара Язэпа Юхса, якую часопіс «Полацак» пачынае друкаваць з гэтага нумару.

1. История государства и права Белорусской ССР. 1917-1986. т.1, Мин., 1970. б.11

2.Абецедарский Л.С., Баранова М.П. Павлова Н.Г. История БССР, Мин., 6.146

Усталяванье дзяржаўнасці ўсходніх славян

Язэп Юхно

Сучасны стан археолёгіі, лінгвістыкі і др. гістарычных навук дазваляе лепш пазнаць нашу старажытную гісторыю. Народ, які ў III—IV стст. да нашай эры жыў на тэрыторыі паміж рэкамі Дзьвінай і Прыпяцьцю, паміж Бугам і сярэднім Дняпром, займаўся земляробствам, рамяством і хатній жывёлагадоўляй. Рыбалоўства, паляванье і бортніцтва былі дапаможными заняткамі. Аб тым, што земляробства і рамяство былі асноўными заняткамі насельніцтва съведцаць, як знойдзеныя прылады працы і зброі, зробленыя з жалеза, мясцовыя майстрамі, так і посуд для перахоўвання зерна і сама зерня, а таксама іншыя прадметы і старажытная вера ў бога, згодна зь якой людзі абагаўлялі сілы прыроды, маліліся агню і сонцу, прыносли ахвяры богу маланкі—Перуну, богу жывёлагадоўлі—Велісу і іншым. Асабліва быў у пашане бог съвятла, цяпля і ўсяго жывога Сварог і яго сын —бог сонца, які называўся Сварожычам, Свято-Вітам, Яра-Вітам, Даждь-Богам. Імя Даждьбога ў форме Далібога захавалася ў сучаснай беларускай мове пры клятве —бажбе (Дальбог праўда), а імя Віта ўвайшло ў многія сучасныя асабісттыя імены.

У першых стагодзьдзянях нашай эры народы ўсходніх Эўропы ўжо вялі гандлёвыя зносіны не толькі ўнутры свайго рэгіёна, але і з народамі далёкіх краін, абы чым съведцаць знаходкі старажытна-рымскіх манэт на тэрыторыі Беларусі. Аб сувязях ўсходнезўрапейскіх народаў са старажытным Рымам съведчаць і аўтар «Слова аб палку Ігаравым», які перыйд III—IV стст. нашай эры называў Траяновымі вякамі, тым самым гаворачы, што імя рымскага імпэратара Траяна было агульнаядомым і для

ўсходнезўрапейскіх славян. Устойлівия гандлёвія адносіны падтрымлівалі славяне і са сваімі суседзямі на ўсходзе, асабліва з волжскім булгарамі, а пры іх і з краінамі Азіі. Гэтыя сувязі асабліва пашырыліся ў VIII—X стст., абы чым съведцаць запіскі арабскіх географаў і падарожнікаў, а таксама клады арабскіх манэт, знайдзеныя на тэрыторыі Беларусі.

Наяўнасць пашавага земляробства, рамеснай вытворчасці і гандлёва-еканамічных сувязяў у нароадаў Усходніяй Эўропы ў пачатку нашай эры дазваляюць зрабіць вывод аб значным падзеле працы і абы дзяленьні грамадзтва на клясы, што ў сваю чаргу непазыбежна вяло да стварэння дзяржавы. Сярод гісторыкаў XIX ст. мелі хаджэнніе тры тэорыі, пры дапамозе якіх рабіліся спробы вызначыць характеристыкі грамадзкага і палітычнага ладу ўсходніх славян да сярэдзіны IX ст. Найбольш распаўсюджанай была тэорыя радавога быту, прыхільнікі якой (Густаў Эверс, Канстанцін Д.Кавелін, Сяргей М.Салаўёў) лічылі, што да прыходу варажскіх князёў славяне жылі радамі, г.зн. саюзамі асоб, звязаных паміж сабой адзінствам кроўнага паходжання, агульнасцю радавой уласнасці, сумеснай самадаламагай пад кіраўніцтвам родоначальніка або заступаучаага яго месца старэшага ў родзе.

Затым па меры разрастання радоў, яны абыядналіся ў плямёны, якія для навядзення парадку і ўтварэння дзяржаваў у сярэдзіне IX ст. заклікалі да сябе варажскіх князёў. Гэтая тэорыя грунтавалася на біблейскай легендзе аб паходжанні ўсіх людзей на зямле ад Адама й Эвы і на тэарэтычных поглядах летапісца XII ст. які

лічыў, што да прыходу варагаў славяне жылі радамі.

У сярэдзіне XIX ст. атрымала распаўсюджаныне тэорыя абшчыннага быту (Канстанцін С.Аксакаў, Іван Д.Бяляеў, Васіль Н.Ляшкоў), у сілу якой славяне ў пэрыяд да IX ст. жылі абшчынамі, якія складаліся з асобных сем'яў. Падтрымлена гэтай тэорыяй аснову абшчыннага саюза складала не адзінства паходжаньня, а эканамічныя і сацыяльна-грамадзкія інтарэсы. Людзі, што жылі ў абшчыне, сумесна валодалі зямлёй, сумесна абмяркоўвалі і вырашалі ўсе грамадзкія справы, разам клапаціліся аб абароне ад вонкавых нападаў, самі падтрымлівалі парадак унутры абшчыны. Ворганам кіраваньня быў сход сяброў абшчыны і выбраны кіраунік абшчыны. Прыхільнікі гэтай тэорыі грунтавалі свае меркаванні на вывучэнны прававых актаў, у якіх яны вышуквалі ўпаміны аб мясцовых ворганах самакіраваньня.

У другой палове XIX ст. атрымала вядомасць тэорыя задружна-абшчыннага быту, вылучаная Ф.І Леантовичам. Па гэтай тэорыі аснову грамадзкага жыцця ў старажытнасці складалі не рады ў іх чистым выглядзе і не абшчыны, а абшчына сямейная, якая ў паўднёвых славян называлася «задругай». У такую абшчыну ўваходзілі як асобы, звязаныя паміж сабой кроўнай роднасцю, так і чужакі, аўяднаныя агульнымі эканамічнымі інтарэсамі. Задругі ў сваю чаргу аўядноўваліся ў больш буйныя грамадзкія адзінкі па тэртытарыяльныму прынцыпу «жуپы», воласці, зямлі. Кіраваныне такой адзінкай ажыццяўлялася сходам (сънем, веча) і выбранай асобай (жупанам, князем, валасцьцелем). Тэорыя гэтая грунтавалася на вывучэнныі гісторыі паўднёвых славян у XIX ст. Усе гэтыя тэорыві не ўлічвалі разьвіцця прадукцыйных

сіл грамадзтва й яго клясавага расслаенія. Яны зыходзілі з таго, што дзяржавы ў славянскіх народу ўзыніклі нераней XI—XII стст. Некаторыя лічылі нават, што дзяржава ва ўсходніх славян узынікла яшчэ пазней, толькі пасля хрышчэння Русі. Так В.Нікольскі пісаў: «гаварыць аб дзяржаве ў паўдніковых славян-паганцаў, якія яшчэ ў XI—XII стст. дапускалі кроўную помсту (яўны доказ адсутнасці) на толькі дзяржавы, але нават правільнага грамадзкага жыцця», больш чым дзіўна»¹. Гэтыя й іншыя памылковыя погляды крэтыкаваліся ўжо ў канцы XIX ст. віднымі расейскімі гісторыкамі і гісторыкамі права. Разам з тым і да цяперашняга часу няма навуковага аргументавання часу паходжаньня дзяржаваў ва ўсходніх славян. Так, Б.Д. Грэкаў пісаў: «зусім ясна, што значна раней IX ст. на Русі высьпелі неабходныя для ўтварэння дзяржавы перадумовы, якія пасыпелі даць пэўныя вынікі. Аўяднаннне Ноўгарада і Кіева—эта толькі важная падзея ў гісторыі Русі, але зусім не пачатковая»². Больш дакладнага часу паходжаньня дзяржаваў ён не называе. С.В.Юшкоў лічыў, што «Паколькі ўсходнія славяне сваімі продкамі мелі скіфасармацкія народы, то, натуральна, што яны павінны быті атрымальнікамі матэрыяльнай і духовнай культуры, але і грамадзкі, палітычны і прававы лад ад гэтых народоў»³. З гэтага сцвярджэння аўтара можна зрабіць вывад, што дзяржавы ва ўсходніх славян складаліся на рубяжы нашай эры. Але ў іншым месцы гэтай-жа кнігі аўтар лічыць, што нават наяўнасць дзяржавы ў славянскага народа антаў, якія жылі на велізарнай тэрыторыі ад Дуная да паўночнага Данца і сярэдняга Дона на працягу IУ—XI ст., не дазваляе адказаць на пытаньне: калі складаліся дзяржавы ў больш паўночных сусে-

дзяў антаў або нават у тых усходніх славян, якія пад іншымі імёнамі сталі вядомы на гэтай-жа тэрыторыі. Так, ён пісаў: «вядома, уплыў антаў павінен у той ці іншай ступені адбіца і на тых плямёнах, якія не ўваходзілі ў склад анцкага саюза (дрыгавічы, крывічы, ільменскія славяне, вяцічы), але і зноў ступень гэтага ўпльву і, значыць, узровень грамадзка-экана-мічнага разьвіцця, магчыма, былі іншымі, чым у карэнных антаў або ў суседніх з імі плямёнаў. Адным словам, паўстае новае пытаныне—пытаныне аб грамадзка-экана-мічным і палітычным ладзе ўсходняга славянства з пачатку IIІ ст. да ўтварэння Кіеўскай дзяржавы»⁴. Такім чынам, аўтар сам засумніваўся ў выказанай ім думцы і як-бы вярнуўся да меркавання, што дзяржавы ў славян узыніклі толькі пасля IIІ ст., бо да гэтага часу ён гаворыць не аб дзяржаўных аўяднаннях, а пра плямёны.

Да больш ранняня гэрыяду адносіў утварэныне дзяржаваў ва ўсходніх славян акадэмік Б.А. Рыбакоў. Ён пісаў: «Паўна-кроўнае разьвіццё скалацкага грамадзтва ў ІІ—ІІІ стст. да н.э., якое дайшло, мяркуючы па ўсім вядомым нам, да ўзроўню дзяржаў-насьці, было спынена сарматамі нашэсцем II ст. да н.э. Сарматы рухаліся з усходу, ад нізоўяў Дона і, нарэшце, дасягнулі ся-рэдняга Дунайа. У сярэднім Падняпроўі сарматы зьнішчылі адно з скалаціх царстваў па ўсходу на Цясыміну і моцна пацясынілі паўноч-нае царства (Кіеўская архэолягічная група), заняўшы вялікае Перапетава поле на поў-нач ад р.Рось. Праславянская дзяржаў-насьць сярэдняга Падняпроўя, якая толькі што зарадзілася, зьнікла прыкладна на чатыры стагодзьдзі, аж да складання новай спрыяльнай кан'юнктуры»⁵. Думка аўтара аб tym, што пратаславяне (скалоты) ужо ў ІІ—ІІІ стст. да н.э. дасягнулі «узроўню

дзяржаўнасьці» не выклікае пярэчанья, але нельга згадзіцца з палажэннем, што «моцна пацясынілі паўночную дзяржаву... народжаная праславянская дзяржаўнасьць сярэдняга Падняпроўя зынікла прыкладна на чатыры стагодзьдзі» ад «патацысъненьня», бо дзяржаўнасьць не зынікае.

Трэба адзначыць, што ў старой рускай гісторыка-прававой навуцы меліся працы, у якіх даказвалася існаваныне славянскіх дзяржаваў ужо да нашай эры. Так, В.Н. Тацішчаў, пераказваючы Іаакімавічскі летапіс пісаў: «О князех русских старобытных Нестор монах не добре сведом был, что ся деяло у нас славян во Новеграде, а святитель Иоаким добре сведомый, написал, еже сынове Афетовы и внуки отдалишаися, и един от князъ, Славен з братом Скифом, имея многие войны на востоце, идоша к западу, многи земли о Черном мори и Дунае себе покориша. И от старшего брата прозваша славяне.. Славен князъ..иде к полуносчи и град великий созда, во свое имя Славенск нарече... умре Славен князъ, а по нем владаху сынове его и внуки много сот лет. И бе князъ Вандал, владая славянами, ходя всюду на север, восток и запад морем и землею, многи земли на вскарб мора повоева и народ дебе покоря.. Он имел три сына: Изобора, Владимира и Стол-посвята. Каждому из них построил по единому граду, и в их имяна нарече..»⁶ Далей Тацішчаў расказвае пра князёў Бурывоя і Гостамысла, пасля якога ў Ноўгарад быў запрошаны сын дачкі Гостамысла князь Рурык.

Рацыянальнае зерне легенды, выкладзенай у Іаакімавічскім летапісу, заключаецца перш за ўсё у тым, што гісторыя славянскіх народоў і іх дзяржаўнага ладу датычыцца таго-ж часу, што і скіфскага народу, г.зн. ІІІ—ІІІ стст. да нашай эры. Гэта

палажэньне іаакімаўскай легенды пацьвярджаеца сучаснымі археолагічнымі адкрыццямі, зробленымі пры раскопцы так званых зміевых валаў на Украіне. Аб наяўнасці славянскіх дзяржаваў у пэрыяд да нашай эры можна зрабіць вывод з паведамленніяў Герадота аб Гелонах, Будзінах і Неўрах, насельніцтве, што жыло на тэрыторыі сучаснай Украіны і Беларусі.⁷ Ёсьць падставы меркаваць, што ўпамінаемая ў іаакімаўскім летапісу гарадзь Славенск і Сталпасцьвят былі на тэрыторыі Беларусі⁸. Так, на заходніяй Бярэзіне ў Валожынскім раёне ёсьць вёска Славенск і побач зь ёю замкавая гара. Патрэбны археолагічны раскопкі, якія маглі быць адказом на часе ўзынікнення Славенска. Водгаслы старажытнага Сталпасцьвята чуваць у назве цяперашняга горада Стоўбцы.

Падобнай думкі прытымліваўся І. Забелін. Ён пісаў: «Разывіццё нашай краіны было, вядома, перш за ўсё земляробчае.., мяркуючы паводле съведчання Герадота, яно было напалову гандлёвае. І пачалося яно, па ўсім верагодна, з тae пары, калі па берагах Чорнага мора з'явіліся грэчаскія калёніі, за 700 і 600 гадоў да Р.Х.»⁹. Апісваючы падзеі больш позняга часу, І. Забелін прывёдзіць запіс грэчаскага гісторыка Іаана Ефесскага, які пісаў у 584 г. нашай эры наступнае: «І да цяперашняга дня славяне жывуць, сядзяць і пакояцца ў Рымскіх абласцях без клопату і страху, рабуючы іх і спусташаючы агнём і мячом. Яны разбагацелі, набылі золата, срэбра, табуны коней і мноства зброі, якой навучыліся валодаць, лепш чым рымляне.»¹⁰ Той факт, што славяне сілай зброі выбілі ў У—УІІ стст. бізантыйцаў і рымлян з Балканскага паўднёвога берага, а германцаў з Цэнтральнай Эўропы съведчыць аб іх шматлікасці і добрай ваеннай і палітычнай арганізацыі. Аб існаваныні дзяр-

жаваў ва ўсходніх славян са стара-жытнейшага гісторычнага часу пісаў і М.Дзяяканав у кнізе «Очеркі общественного и государственного строя древней Руси» (Спб. 1910). Ён пісаў: «У пачатку гісторыі не існуе адзінай рускай дзяржавы. На прасторы эўрапейскай *Pacii*, і тое далёка на ўсёй, існуе цэлы шэраг невялікіх дзяржаваў. Летапіс пералічвае шмат якія зь іх: ён упамінае асаблівія княжыні ў палян, драўлян, дрыгавічай, наўгародзкіх славян, палачан, крывічай і г.д.». Затым М.Дзяяканав параўноўвае ўсходне-славянскія дзяржавы зь дзяржавамі Галіі да яе заваявання Цэзарам. «Галія не ўяўляла нацыянальнага цэлага... не было адзінства палітычнага ... На прасторы паміж Пірненамі і Рэйнам можна налічыць каля 90 дзяржаваў або кожны з народу утварылі вялікую группу (з насельніцтвам у 50-400 тысяч)... Народы Галіі вялі войны і заключалі мірныя саюзы як паміж сабою, так і з чужаземцамі, як гэта робяць незалежныя дзяржавы... Стажытная Русь ня мае ў гэтых адносінах нікага выключэння. І ў ёй назіраецца значная колькасць невялікіх дзяржаваў, граніцы якіх пастаянна хісталіся.»¹¹

Пры вырашэнні пытання аб часе падождання дзяржаваў народаў Усходняй Эўропы неабходна ўлічваць тэарэтычныя асновы науки аб дзяржаве і вынікі археолагічных даследаванняў. Для таго, каб вызначыць час (пэрыяд) утварэння дзяржаваў неабходна вызначыць час рэвалюцыйнага перавароту ў грамадzkіх адносінах, які адбыўся ўсьлед за пераваротам у вытворчых адносінах. Такім пераваротам у вытворчых адносінах было выкарыстаныне жалезных прылад працы. Пачатак вытворчасці і выкарыстання жалезных прылад працы на тэрыторыі Беларусі датычыцца УІІ—У стст. да нашай эры. Да гэтага часу,

як відаць, можна аднесць і разъдзяленне грамадзтва на клясы, якое пачалося яшчэ пры аддзяленні земляробства і жывёлагадоўлі. Абнаяўнасьці ва ўсходнє-еўрапейскіх народаў (скіфаў, сарматаў, неўраў і ішн.) дзяржаваў яшчэ да нашай эры съведчаць паведамленыні Герадота й іншых старажытных аўтараў.

На рубяжы нашай эры ішоў працэс становлення раба ўладальніцкага ладу й адмірантнага абшчынна-патрыярхальнага. Абвода гэтыя ўклады працяглы час суіснавалі і дапаўнялі адзін аднага. Раба ўладальніцкі лад у нашых народаў ня быў даведзены да яго вышэйшага развиціцца. У X ст. нашай эры пачаў хіліца да заняпаду, пад уздзеяннем фэудальных адносін.

У сувязі з дваістымі харектарамі грамадзкіх адносін і палітычны лад у XIII—IX стст. адлюстроўваў у сябе два элементы. Улада належала князям і «лепшым людзям», а таксама народнаму сходу—вечу-сойму, на якім збираліся ўсе свабодныя домаўласцікі. Княжацкі пасад займаўся, як правіла, толькі за згоды веча, яно-ж давала сяваю згоду і на назначэнне іншых службовых асоб дзяржаўнага кіравання. Асобныя не-вялікія воласці або ўмацаваныя гарады, замкі кіраваліся выбіраемымі наслеўніцтвамі старцамі або прызначаемымі цэнтральнай адміністрацыяй намесьнікамі. Аб шырокім распаўсюджванні на тэрыторыі Беларусі ўмацаваных паселішчаў гарадоў-замкаў съведчыць апанімны Баварскі географ IX ст. Ён пісаў, што ў жыхароў Сівіўскай зямлі было 325 гарадоў, у Турычан—104 гарады, у Пружан—70 гарадоў, у Бужан—231 гарод, шмат гарадоў было ў Жыцічах, Кукумлян і Нараўлян¹². Не выклікае сумнення, што пабудова ўказанных гарадоў была праведзена на працягу многіх стагодзьдзяў пры наяўнасьці дзяржаўнага

кіравання, якія ажыццяўлялі кіраўніцтва будаўніцтвам і нагляд за ўтрыманым у належным стане грамадзкіх пабудоваў, такіх як ірвы, съены, вежы.

Асноўнымі нормамі паводзін наслеўніцтва было мясцовая звычаёва права і правілы, прадпісаныя паганская рэлігіяй. Паганская жрасы стварылі для старажытных дзяржаваў неабходную ідэялагічную аснову й аказвалі садзеяныне ў падтрыманні ў грамадзтве парадкаў, зручных і пажаданых пануючыму клясу, іх функцыі цесна пераплятліліся з дзяржаўнымі, асабліва пры вырашэнні дзяржаўных справаў, пры выкананні наслеўніцтвам агульнадзяржаўных павіннасцей. Яны пад выглядам рознай варожбы, прадказванняў і т.п. навязвалі сваю волю вечавым сходам і некаторым асобным службовым асабам.

(Працяг у наступным нумарам)

Бібліяграфія

1. Гамкрелідзе Т.В. Иванов В.В; Индоевропейский язык и индоевропейцы. т.1-2, Тбилиси 1984 г.
2. В.Н. Никольский, О началах наследования в древнейшем русском праве. М. 1859, с. 216.
3. Б.Д.Греков, Киевская Русь. М. 1958, с. 451.
4. С.В.Юшков, Общественно-политический строй и право Киевского государства. М. 1949, с. 44.
5. Там-же, с. 39
6. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII—XIII вв. М., 1982, с. 30.
7. Татищев В.Н. История Российской, т.1, М.Л.—1961, с. 108.
8. Геродот. История в девяти книгах, Л. 1972, с. 213-218.
9. Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. Доисторическое время Руси, М. 1908, с. 363.
10. Там-же с. 459.
11. Дьяков М. Очерки общественного и государственного строя древней Руси. Изд. 3.СПб, 1910, с. 68-70.
- 21 12. Шафарик П.И. Славянские древности, т.II, кн. 1, М., 1849.

Эмблема на шыце герба «Пагоня»

Міхась Белямук

У часопісе «Полацак» №8-5(15) сабраныя прыклады распаўсяджанасці шасьціканцавага крыжа ў Вялікім княстве Літоўскім і ў суседніх княствах, зь якімі ВКЛ мела культурныя, рэлігійныя і палітычныя сувязі. Мы стараліся абмежавацца пэрыядам да 1400 г., бо Ягайла пасъля каранацы ў 1386 г. зрабіў маестатычную пячатку (гл.1 б.вокладкі), зъмясьціў рыцара-князя якому на левае пляча паклаў шыт з шасьціканцовым крыжам. Спалучэннё гэтых двух эмблемаў дало пачатак гербу, які мы называем Пагоняй.

Паводле съведчаннія некаторых дасьледчыкаў, кароль Ягайла ўзяў сабе за эмблему вугорскі шасьціканцовы крыж. Ад часу каранацы Ягайлы мінула 600 гадоў, за гэты пэрыяд вялікая колькасць помнікаў з шасьціканцовым крыжам загінула або была зьнішчана, зъбераглася маленькая часынінка. Гэтая часынінка дазваляе запірацьцы, каб на шыце гербу «Пагоня» Ягайла зъмясьціў вугорскі шасьціканцовы крыж. Яму не было патрэбы рабіць пошуки ў Вугоршчыне помнікаў з шасьціканцовым крыжом, бо такіх помнікаў было дастаткова ў Вялікім княстве Літоўскім, а крыж ў Полацку прэпадобна Еўфрасійні быў найсвяцейшай рэлігіяй ва ўсходній Эўропе.

Дасьледчыкі гербаў, манэтаў і пячатак шасьціканцовы крыж называлі патрыяршым крыжам, і мы гэтым тэрмінам карысталіся. Аднак калі мы разважаем і шукаем матываў, чаму Ягайла на маестатычнай пячатцы спалучыў дзяве эмблемы, менавіта зъмясьціў «патрыяршы» крыж на пячатцы, і гэты крыж самастойна выбываў на польскіх манэтах, Заканчэнне. Пачатак № 8, 1991—5(15), 1992

што называліся трэцякі з 1393-1408 гг., то прыходзіцца зрабіць папраўку, што да тэрміну «патрыяршы» крыж. Гэтую папраўку зрабілі Ф.Пекасінскі, М.Гумоўскі ды іншыя, растлумачыўши, што гэта на пячатках і манэтах ёсьць радавая эмблема дынастыі Ягайлавічаў.

Польскія трэцякі 1393-1408 гг.

Мы згодныя, што для Казімера, Альбрэхта, Алляксандра, Жыгімonta Старога і Жыгімonta Аўгуста эмблема шасьціканцовага крыжа, ўведзеная на пячаткі і манэты Ягайlam, сталася дынастычнай эмблемай. Але чаму Ягайла ня ўзяў іншую геральдычную фігуру сабе за эмблему, а ўзяў шасьціканцовы «патрыяршы» крыж?

У Бізантыі на манэтах першы раз з'явіўся шасьціканцовы крыж за Юстыніяна II (705-711). Пасъля Юстыніяна шасьціканцовы крыж на манэтах і пячатках не сустрэкаўся на працягу 100 гадоў. З'явіўся ён ізноў за Тэофіла (829—842) на манэтах. Наступныя бізантыйскія імпэратары чаканіць манэты,

ня якіх паказаны яны, тримаючыя шасьці-канцовы крыж або тримаючыя сферы, ўвенчаныя шасьціканцовым крыжам. На некаторых манэтах шасьціканцовы крыж займае ўсё поле манэты.

Бізантыйскія манэты імпэратрыцы Тэадоры й імпэратора Міхаіла VI 1054—1057 гг.

Падчас панаванья дынастыі Комэнзаў (1081-1203) шасьціканцовы крыж быў у вялікай пашане, яго зъмяшчалі на манэтах, пячатках, іконах, ставратэках, у ілюмінацыі рукапісных зборнікаў і абкладах кнігай царкоўных і съвецкіх, таксама ў мастацкіх вырабах. Пасьля вызвалення Бізантіі ад крыжаносцаў Міхалам Палеалагам у 1261 г. не адрадзілася тая пашана да шасьціканцовага крыжа, якая была за Комэнзаў. Затое, ва усходній Эўропе, менавіта ў ВКЛ, шасьціканцовы крыж быў у вялікай пашане.

Калі Ягайлой прымусілі прыняць католіцызм, то не маглі яму дазволіць на пячатках і манэтах зъмяшчаць патрыяршыя крыжи. Паколькі не пратэставалі, то азначае, што Ягайлой меў аргумэнт, якога не жадалі аспрэчваць палякі. Такім аргумэнтам магло быць паведамленье аб параднёнасці з той галіной полацкай княжай дынастыі, якая мела прэпадобную Еўфрасіньню, а крыж яе ставаў радавой эмблемай.

Мы пісалі, шо ў Вугоршчыне шасьціканцовы крыж быў на манэтах і пячатках,

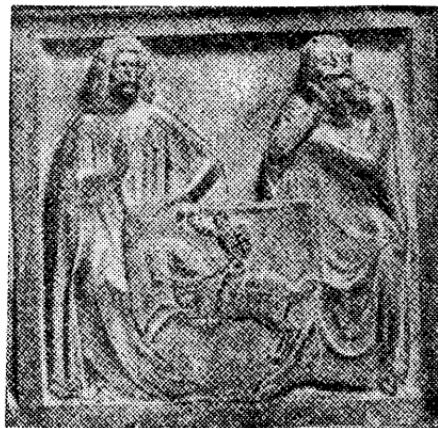
які нагадваў аб парадненых зь бізантыйскімі домам. Крыж прэпадобнай Еўфрасінны быў царкоўнай рэліквіяй, гістарычным помнікам і мог выконваць ролю радавой эмблемы. Калі ён такую ролю выконваў, зразумела, што каталіцкая царква і польская герархія зь съвецкімі вяльможамі не маглі забараць Ягайлу выкарыстаньне еўфрасіннеўскага крыжа на манэтах і пячатках. Ягайла, баручы за эмблему еўфрасіннеўскім крыжом, падкрэсліваў дастойнасць свайго роду праз пародненасць з полацкай княжай дынастыяй і старажытнасць дынастыі. У тых часах было модным на манэтах і пячатках зъмяшчаць гербы дынастыяў, зь якімі парадніліся. Ягайла ня быў вынякам.

Малюнак Ягайлы ў капліцы сьв.Троіцы ў Любліне.

У Любліне, у капліцы сьв. Тройцы на паўдзённа-захадній сьцяне малюнак Ягайлы, ён на левым плячи мае шчыт з вёу-фрасіньнеўскім крыжам. У сярэднявеччы на шчыце быў радавы герб. Значыць, што за радавы герб Ягайла ўзяў еўфрасіньнеўскі крыж.

У Кракаве на Вавелі стаіць саркафаг Ягайлы з гербамі. Герб Вялікага княства Літоўскага на двух старанах саркафагу. Адзін паміж гербамі Каралеўства і зямлі добжынскай, другі паміж гербам Вялікай Польшчы і Каралеўства. Не шчыце рыцара-князя еўфрасіньнеўскі крыж.

Пры дакумэнтах з 1416, 1423, 1426, 1433 гг. захавалася пячатка Ягайлы, якая мае ўперсе над вялікім шчытом малы шчыт з крыжам, у якога папярэчкі роўныя.

Падобную пячатку меў сын Ягайлы Казімер, яна збераглася пры дакумэнтах з 1448, 1450, 1451... і 1479 гг. Аднак, разглядаючы польскія дзяржаўныя пячаткі, сустракаем шчыт з крыжам.

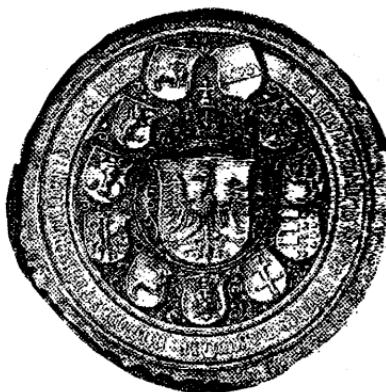
Пячатка Ягайлы

Пячатка Казімера

На вялікай дзяржаўнай пячатцы Каралеўства, якая пераходзіла ў канцлеру за панаваньня Жыгімonta Старога зъмешчены шчыт з крыжам, папярэчкі сымэтрычна распаложаны на вертыкальным стаўбе, але ня роўнай даўжыні.

Дзяржаўная вялікая пячатка Каралеўства за панаваньня Жыгімonta Аўгуста таксама мае шчыт з крыжам, але няроўнасьць папярэчкі больш выразная.

Дзяржаўная пячатка Каралеўства
Жыгімonta Старога

Дзяржаўная пячатка Каралеўства Жыгімонта
Аўгуста

Дасыледчыкі пячаткаў Ягайлівічаў шчыт з крыжам паясьнялі, што гэта эмблема радавая Ягайлівічаў, але і на маестатычнай пячатцы Сыціпана Баторага таксама зъмешчаны шчыт з крыжам, папярэчкі выразна няроўнай даўжыні. Караблі Рэчы Паспалітай пасылаў Сыціпана Баторага на сваіх маестатычных пячатках таксама зъмешчалі шчыт зь еўфрасіннеўскім крыжам. Гэты крыж захаваўся на польскіх дзяржаўных вялікіх пячатках, калі вымер род Ягайлівічаў.

У беларускім грамадстве прыходзіцца чытаць артыкулы і чуць гутарку, што крыж на шчыце герба «Пагоня» ёсьць крыжом Ярылы, а Ярыла — пагансکі бажок. Караблі-б крыж з роўнімі папярэчкамі сымбалізуваў паганскае багства Ярылу, то ці ёсьць мажлівым, каб аб гэтым ня ведалі польскія касцёльныя ярархі? Дапусьцім, што яны былі абыякавыя, але ці крыжакі таксама зрабіліся абыякавымі? На Саборы ў Канстанцы 1415 г. крыжакі выдалі памфлет Яна Фалькенберга супраць Ягайлы. У гэтым памфлете не звязанаўчаваюць Ягайлу, што на пячатках зъмесьціў паганскае сымбаль — крыж Ярылы. Чаму Я.Фалькенберг прамаўчачаў?

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што крыж на шчыце гербу Пагоня ня ёсьць крыжам Ярылы, нягледзячы на роўнасыць яго папярэчак. Крыж на шчыце герба «Пагоня» і крыж на польскіх дзяржаўных пячатках, таксама на маестатычных ёсьць гербам дынастыі Ягайлівічаў і съведчаннем іх парадненасыці з полацкай княжай дынастыяй. Мы маем падставы казаць, што на шчыце герба «Пагоня» ёсьць еўфрасіннеўскі крыж.

Маестатычна пячатка Сыцяпана Баторага.

Саркафаг Ягайлы гл. на 3 бачынцы вокладкі.

Пячатка Ягайлы да каранаціі гл. на 4 бачынцы вокладкі.

Ж Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці Ж стараражытных ліцьвіноў

Паўла Урбан

Нельга абысьці магнатаў Радзівілаў. Мікалай Радзівіл, пра дароўную грамату якога пойдзе гаворка, быў сынам Радзівіла Осьцікавіча. У 1481 г. Мікалай Радзівіл у якасці вялікінжага намесніка быў назіраваны ў Смаленск. Ад 1486г. ён займаў пасады каштэляна Троцкага, намесніка Наваградзкага, затым намесніка ў Бельску на Падляшшы. На прыканцы 1491г. Мікалай Радзівіл стаўся Віленскім ваяводам і канцлерам ВКЛ, гэтыя пасады займаў да 1510 г.

Мікалаю Радзівілу (у дароўной грамаце сам сябе ён называў: Мікалай Радзівілавіч) належалі ў тым часе Кейданы, Жму́йдкі, Упнікі і Дубінкі. Усе яны ляжалі вакол гораду Вількаміру. У сваёй дароўной грамаце, датавай 15 кастрычнікам 1482 г. Мікалай Радзівіл пацьвярджаў дар сваіх продкаў для парафіяльнага касыцёлу ў родавым маёнтку Упнікі і з свайго боку запісваў яшчэ больш маёмасць, у тым ліку і дзесяцінні ўсялякай збажынні. Дык у той ягонай грамаце была, напрыклад, гаворка пра ворную зямлю на чатыры сахі, а таксама пра луг на трох сыціртах сена. Лацінскі моўны выраз *«desem pubos mellis»* аднолькава тлумачыўся: дзесяць пудоў мёду (№324, с. 381–382). Пра тое, што назначала «саха» воранай зямлі мы ўжо гаварылі. Дарэчы, па тлумачэнні нашыя чытачы могуць звярнуцца да цытаванай ужо кнігі Кіма Скуратова «Даўнія беларускія меры».⁹⁹

«Сыцірта» — гэта вялікі стог сена, саломы або спаноў збожжа, прызначаны для захавання пад адкрытым небам. У разгляданых некаторых іншых дароўных

граматах заміж сыцірты называўся «стог» (№№ 152, 303, с. 170–171, 358–359).

Дасюль мы звязнурулі ўвагу на беларускую тэрміналёгію, якая ўжывалася ў лацінскіх тэкстах ліцьвінамі-магнатамі. З гэтага прычыны могуць зрабіць закід, што маўляў, гэта быў людзі, якія займалі высокія дзяржаўныя пасады і для іх тыя дароўныя граматы маглі пісацца ў Дзяржаўнай канцыляры ў ВКЛ. Таму варты спыніцца на асобах больш ніжэйшага рангу.

Гэтай асобай ніжэйшага рангу быў, напрыклад, пан Станіслаў Марціновіч з гораду Мерац над Нёманам. Ягоная завяшчальная грамата датавалася 26 верасня 1479 г., і ёй была гаворка пра завяшчаныне маёмасці для ўласнай жонкі Ганны, а ў выпадку смерці абодвух, запісваўся як дар для касыцёлаў у Вільні і ў Мерацах. У грамату Станіслава Марціновіча трапіла гэткія тэрміналёгія: *усё menie рушэнцэ і лезонцэ* (польскі моўны ўплыў для абазначэння: усю маёмасць рухомую і нерухомую), людзей *заслаўскіх чатыры съляды...* з службю і зданью, рыбы стаў, званы *Верхнім прудам* (№313, с. 370–371).

Пра дар ворнай зямлі, якую апрацоўвалі двое братоў Радковічаў або два съяды, была таксама гаворка, напрыклад, у дароўной грамаце пана Якуба Раловіча з Гарадзілава ў вярхоўі нёманскай Бярэзіны.

Дароўная грамата пана Якуба Раловіча была датавая 2 лютым 1443 г., а дар запісваўся для пабудаванага ім у Гарадзілаве парафіяльнага касыцёлу (№174, с. 197–199).

«Дань» (даніна) і «служба» тэрміны зразумелыя, і яны ў tym часе азначалі сялянскія падаткі і выконваныне іх сялянамі, калі яны былі панскімі, а не свабоднымі, усіх іншых паншчынных павіннасьцей. Пад «службай» яшчэ разумелася і пэўная плошча зямлі з ейнымі ўладальнікамі. Тэрмін «сълед-съльды» таксама мог азначаць меру зямлі, зямельную плошчу і сялянскія сем'і, якія яе апрацоўвалі. Напрыклад, калі зямля абшчынна гаспадаркі, дык гаварылася, што гэтая зямля дзялілася на «съльды». Канкрэтна «сълед» пайшоў ад разьмежаваныня зямлі знакамі ці сошным сълем.¹⁰⁰

Захавалася таксама завяшчальная грамата пані Софі, удавы нябошчыка пана Аляксея Дылы. Свой маёнтак яны мелі ў Новай Вавёрцы на заход ад Ліды. Грамата была датаваная 8 красавіком 1478 г. і ў ей рабіўся запіс дару для парафіяльнага касцёлу, які ў Новай Вавёрцы заснаваў пан Аляксей Дыла. Вось яшчэ тэрміналёгія той завяшчальной граматы пані Софі «дару ворную зямлю на 40 бочак, два лутгі на адну і дзіве сцірты» (№ 306, с. 360–361).

Пан Вайдзіла быў уладальнікам маёнтку і мястэчка Ўшакова, якое знаходзілася над ракой Нарачай. У гэтым мястэчку ён заснаваў на свае сродкі каталіцкую парафію і пабудаваў касцёл. Каб забясьпечыць існаваныне гэтай Ўшакоўскай парафіі, пан Вайдзіла і шэраг ягоных сваякоў і напарнікаў ахвярным чынам запісвалі дары для гэтай каталіцкай парафіі. Дароўная грамата пана Вайдзілы датавалася 13 студзенем 1460 году. У пералічэнні дароў у гэтай грамаце называныя: пяць копаў пшаніцы і тро пуды мёду, ворная зямля на дзіве бочкі (№232, с. 258–260).

У гэтай грамаце Вайдзілы выступаў таксама пан Радзівіл Ядаговіч, які, праўда,

сваё прозвішча пісаў розна: Ядаговіч і Ядалговіч. Ён жыў якраз у мястэчку Ўшакова, дзе меў свой двор або панскую рэзыдэнцыю. Захаваліся дзіве дароўныя граматы таго пана Радзівіла Ядаговіча-Ядалговіча, хрышчонае імя якога было Сыцяпан, а бацька зваўся Андрушкам. Граматы датаваліся 1483 г. і 30 трапенем 1491 г. Як вынікае з гэтых граматаў, пан Радзівіл Ядаговіч быў заможным чалавекам, бо ягоныя двары і зямельныя ўладанні, паводле гэтых граматаў, знаходзіліся ня толькі на Русі, але яшчэ і на Ашмяншчыне. Двары і зямельныя ўладанні у граматах пералічваліся пайменна.

У абодвух выпадках свой шчодры дар пан Радзівіл Ядаговіч запісваў для па-рафіяльнага касцёлу Святога Юрыя ў tym мястэчку Ўшакова. Сярод ягоных дароў называныя гэткія: «запісваю назаўсёды ворную зямлю на 10 бочак і луг, дзе стаіць пуня: першае поле...каля касцёлу, дзе знаходзіцца дварэц; другое поле ў Дубровах; трэцяе поле каля сасонкі; чацвёртае поле паблізу майго двара Седліща; дзесяціну з усія эбажыны, што вырошваеца ў маймаёнтку Нарац; дзесяціну хатнай жывёлы і птушкі першароднага ажарэбу з двух маіх двароў, 8 чалавек сялянаў у Свіранах з падаткамі і павіннасцямі». Тычылася гэта гаспадароў сялянскіх сем'яў.

У дароўной грамаце, датаванай агульна 1483 г., удакладнялася, якія падаткі належалі з тых сялянскіх сем'яў: пуд мёду, два бязъмены мёду або тро бязъмены мёду, па два дяклы пшаніцы (№ 331, с. 387–388). Быў яшчэ і грашовы падатак.

У дароўна-завяшчальной грамаце, датаванай 30 трапеня 1491 г., састарэлы ўжо пан Радзівіл Ядалговіч для таго-ж Ўшакоўскага парафіяльнага касцёлу запісваў чатыры сялянскія сям'і, якія належалі да

панскага двара ў мястэчку Ўшакова і жылі каля ракі Вільлі. Запісваў яшчэ чатыры сялянскія сям'і, а таксама ворную зямлю Седлішча, дзе знаходзіўся стары палац і якая ляжала подле дарогі, што праходзіла міма касцёлу нашата ад Гарколы і да Дубатолкай. У парафіяльным Ушакоўскім касцёле пан Радзівіл Ядаговіч-Ядалювіч пабудаваў на свае сродкі алтар. Адсюль ягоны шчодрыя дары і просьба: маліца і памінаць ягоную душу і на кождым месёнцу мышы Святое Хрыстыны одправаваць (№ 370, с. 433-434). Апошнюю польскамоўную фразу мог напісаць парафіяльны ксёндз польскага паходжання, хоць ён ня згадваўся ѿ сярод прысутных съведкаў.

Тэрмін «бязъмен» таксама азначаў адзінку вагі, прыладу важаныяй адзінку падатковага аблкладання, напрыклад, мёдам¹⁰¹.

Мабыць, хопіць прыкладаў ужыцця беларускай тэрміналёгіі ў тых лацінскамоўных дароўных граматах. Дарэчы, трэба яшчэ ўлічваць мноства съведкаў, якія заўсёды прысутнічалі пры афармленыні гэтых граматаў або замацоўвалі іх сваімі пячаткамі.

Якую можна зрабіць высьнову з усіх гэтых прыкладаў або, больш канкрэтна, на якой мове маглі гутарыць ліцьвіны ў tym ХУ ст.—пакінем гэтую проблему на абермекаванье нашым чытачам. Аплачваеца, аднак, прасачыць яшчэ паходжанье імёнаў наших ліцьвінаў, бо адноўка атрымліваюцца цікавыя вынікі.

Літаратар Іван Ласкоў, напрыклад, захапіўся тэорыйяй гэтак званага «ўгра-финскага паходжанья» Літвы¹⁰² або, прынамсі, угра-финскага паходжанья імёнаў ліцьвіноў і «літоўскіх князей». У яго атрымліваеца, быццам імёны накшталт Свяяленій, Лясота, Люберт, Жыгімонт, Монтвіл, Нарымонт, Радзівіл і гэтак далей тлумачацца запа-

зычаньнямі з комі-пярмяцкай мовы¹⁰³. Бяспрэчна, ня ўсе могуць мець доступ да старых заходнезўрапейскіх хронікаў ды й іншых крыніц¹⁰⁴. Тым ня менш, маючи зацікаўленасць да праблемы паходжанья імёнаў ліцьвінаў, варту было б звязрнуцца хоць-бы да хронікаў Адама Брэмэнскага, Тытмара Марэбургскага, Гальмольда з Бузава або польскага храніста Гала Ананіма і чэшскага Козьмы Пражскага. Ёсьць яшчэ асабліва каштоўная крыніца—публікацыя архіўных дакументаў XII—XIV стст., датычных пасоўвання нямецкай калянізацыі паміж рэкамі Лабай (Эльба) і Одрай (Одэр), у Сілезіі, Польшчы і ў Чэхіі, а таксама на паўдні пазнейшай Аўстрыві.¹⁰⁵

Найперш спыненася на імёнах Альгерд і Любарт. Кожны з нас ведае, што гэта былі славяны сыны вялікага князя Гедыміна. Але паведамляючы пра падзеі 1391 г., калі ў міжусобным змаганні зь Ягайлам і ягоным братам Скіргайлам, князь Вітаўт меў падтрымку ад крэжакоў, прускі храніст Віганд Магбурскі пісаў, што ў адной з крывавых сутычак пад Вількамірам ці Трокамі быў загінуў герцаг Альгерд з Гогенштайну¹⁰⁶. Герцагства Гогенштайн знаходзілася ў Заходній Саксоніі (цяпер: Ніжняя Саксонія).

Пра аднаго з каралёў Англіі на імя Альгерд (Альгард) XIII ст. таксама пісаў аўтар хронікі ўсходній Фрызіі. Аўтар гэтай хронікі пад 1422 г. прыгадаў нобіля з Шмаленбургу, які зваўся Любартам¹⁰⁷. Любарта, які належаў да патрыцыяў г. Мюнстэр, адноўкава прыгадаў іншы храністапіс, апісваючы падзеі 1417 г.¹⁰⁸ Дарэчы, у Нідерландах у г. Утрэхт знаходзіўся адзін з філіялаў Тэўтонскага ордэну крэжакоў. Вось-ж, і ў tym крэжакім філіяле дзесяці пасыля 1328 г. дзейнічаў магістр Любарт Бол.¹⁰⁷

Гэтыя прыклады пацьвяджаюць, што гэтакія імёны як Альгерд, Люба́рт або той-же Жыгімонт, мелі лучнасьцы зь імёнамі англа-саксонска-фрызскага, германскага паходжання. Гэта аднак абсалютна не азначае, што паміж носьбітамі гэтых імёнаў мелася нейкая этнічная лучнасьць. Да імёнаў германскага паходжання можна зацівіць імёны Вітаўт (Вітольд), Уладзімір (Вальдзмар), Рагвалод (Рэгіналд), Рагнеда (Райнільда), Валамір, Гунцэлін і гэтак далей.

З імем Любарт пераклікаюца імёны Любамір, Люб і Любка. Князі на імя Любамір былі ў абадрыдаў і ў чэхаў. Любам называўся князь вільцаў-люцицаў. Ён быў сынам Драгавіта, таксама князя ваяўнічых вільцаў, і загінуў недзе перад 923 г. у змаганні з абадрыдамі, якіх зналі ячэ бодрычамі. Той князь Люб меў двух сыноў Мілагаста і Чаладрага.¹⁰⁷ Любкам называўся сын Поляцкага князя Войны, а гэты Война ў сваю чаргу быў братам вялікіх князёў Віценя і Гедыміна. Князь Любка загінуў пад Псковам у 1342 г., калі, адлучыўшыся ад войска князёў Альгерда, Кейстута й Андрэя Поляцкага, быў наткніўся з сваімі воямі на стражавы полк рыцараў Лівонскага ордэну.¹⁰⁸

Можна меркаваць, што імёны Любарт, Люб, Любка і Любамір паходзілі ад аднаго найменнага караля.

Імя Война сустракалася сярод польскіх імёнаў. Пра чэшкага князя Войну пісаў таксама Козьма Пражскі¹⁰⁹ і, здаецца, гэтае імя высноўвалася ад поўнага славянскага імя Войслáу. Напрыклад, Войслаў Дабрыніч згадваўся пад 1220 г. сярод упlyзовых баяраў Вялікага Ноўгараду. Войслаў з Все-радзіцы выступаў таксама ў дакумэнце 1343 г. бургамістра Прагі. Дарэчы, чэшскі храніст Козьма Пражскі пісаў пра Гасцівіта, бацьку князя Баржывоя, згадаў таксама вяльможу Грдоня, сына Янека.¹¹⁰

Імя Грдонь супадае зь імем князя Гердзеня. Нальшчанская князь Гердзень дзесяці ад 1264 г. княжыў у Полацку, і загінуў у 1267 г., маючи збройны канфлікт з Ноўгарадам і Псковам.

Але вернемся яшчэ да імя Альгерд. Германскімі паралелямі для гэтага імя маглі быць імёны: Адальгард, Альберт, Вільберт, Дальберт, а зь імёнаў ліцвіноў—Даўгард. Вынікае, што адпаведнікам для імя Альгерд было чэшское: Ольдрых.

Для высытлення паходжання імя Вітаўт ёсьць канкрэтныя крыніцы. Гэта юрыдычныя акты караля Чэхіі Пшэмисла Атакара I і ягонага сына маркграфа Мараўii Уладыслава. У гэтых актах, якія былі датаваныя 1213, 1223 і 1234 гг., згадваліся гэткія ўласныя імёны тагачасных чэшкамараўскіх вяльможаў: Вітка, сын Віткі, Вітаслаў, Заземаў ягоны брат Вітка, Генрых сын Вікты і Вікта, малодшы брат гэтага Генрыка. Пра князя на імя Вітаслаў у Мараўскай дзяржаве пісаў пад 872 г. аўтар Фульданскіх аналаў.¹¹¹

Імя Вітка магло адпавядаць Віктару, а імёны Вітка і Вітаслаў поўнасцю супадаюць зь імем Вітаўт, бо яшчэ і цяпер Вітаўтаў называюць Віткамі. Дарэчы, у дароўнай грамаце князя Міхала, сына вялікага князя Жыгімonta Кейстутавіча, якая была датаваная 9 ліпенем 1437 г., была гаворка пра съведкаў на імя Віта Радчынскі і Міклай Вітанскі.

Для ўласнага імя Вітаўт германскімі адпаведнікамі маглі быць імёны Віта і Вітас (Вітус). Напрыклад, у Фульданскіх аналах пад 878 г. была гаворка пра нейкага Лантберта, сына Вітаса, які браў удзел у захопе Рыму, і ў паланені Папы Яны III, а пад 883 г. згадваўся яшчэ Віта, граф Тасканії.¹¹²

У князя Вітаўта былі яшчэ браты на імя

Бутаут і Войдат. Зыходзячы з таго факту, што імя Вітаут паходзіла ад імя Вітаслаў, можна меркаваць, што адпаведнікам для Войдата было імя Войслаў або Вайдзіла, а для Бутаута—імя Будзівой, Буйвід, Будзівід або Бутумер. Дарэчы, у князя абадрыда ў Готшалка (пáраўнайце з Войшалкам, бо гэтым імем зваўся сын вялікага князя Міндоўга), быў сын на імя Бутуй,¹¹⁴ якое бліжэй супадае з імем Бутаут. Можна адзначыць, што ўласныя імены з кампанентам «т» сустракаліся ў славянскіх племёнаў, якія ў VI ст. началі трывожыць Бізантыйскую імперыю на Балканах: Барут, Даўрыйт, Ардагаст, Парагаст.

Увогуле, імены з кампанентамі **вой**, **від** або **віт**, мер або мір належалі да іменаў славянскага паходжання. Мы ўжо згадвалі першага, занатавага ў хроніках, князя вільцаў-люцічаў на імя Драгавіт. У старых заходнеўрапейскіх хроніках была таксама гаворка пра князя балканскіх славенцаў на імя Людавіт. Якраз гэты князь славенцаў Людавіт у 819-823 гг. ставіў супрадціў пасоўванню заваёваў Франкскай імперыі ў Заходніяй Паноніі. У мазураў таксама былі князі на імя Земавіт. Адноўкава зь першых князёў у Ноўгарадзе, апрача Гастамыслы (Гастамыслам зваўся таксама адзін з першых князёў абадрыдаў; загінуў ён у 844 г.), у летапісах называўся князь Барывой. У тым Вялікім Ноўгарадзе ў XII ст. пасады тысяціх і пасаднікаў займалі баяры на імя Судзіла (Судзівой) і Завід: Дзъмітры завідзіц, Завід Дзъмітравіц і Завід Неравеніц.

(Працяг у наступным нумары) Бібліографія

⁹⁹ Скурат К.У. Цыт. праца, с. 67-68, 85-86.

100 Там-жа, с. 36-37.

101 Там-жа, с. 109-111.

102 Іван Ласкоў, Націчадкі таямнічае Літвы, «Полымя», № 8, 1991, с. 204-228.

Яго-ж. Племя пяці родаў, «Літаратура і мастацтва», 18.8.1989.

103 Urkunden und Erzählende Quellen zur deutschen Ostseiedlung im Mittelalter. In: Quellen (des Mittelalters), Bd. 26a-26b, Darmstadt, 1968, 1970.

104 Die Chronik Wigands von Marburg, p. 645.

105 Eggeriks Beninga Historie van Ostfriesland. In: Antonii Matthaei Veteris Aevi Analecta, Editio secunda, T. IV, Hagae-Comitum, 1738, pp. 67, 214.

106 Arnoldi de Bevergerne civilis Monasteriensis Chronicorum Monasteriense. In: Antonii Matthaei Veteris Aevi Analecta, Editio secunda, T. V, Hagae-Comitum, 1738, pp. 75-76.

97.

107 Ibidem p. 872 (Præfectiu Itrajectini).

108 Annales regni Francorum, In: Quellen (des Mittelalters), Bd. V, Darmstadt, 1962, pp. 130-133, Anonymi vita Hludowici imperatoris. Ibidem, pp. 316-317.

109 Патриаршая или Никоновская летопись. ПСРЛ, Т. 10, М. 1965, с. 214.

110 Козьма Пражский, Чешская хорника. Москва, 1962, с. 47.

111 Там-жа, с. 47-48, 148.

112 Urkunden und Erzählende Quellen zur deutschen Ostseiedlung im Mittelalter. Bd. XXUIb, Nr. 101, 103, 104, s. 384-389, 390-399.

111 Annales Fuldaenses. In: Quellen (des Mittelalters), BD. VII, Darmstadt, 1964, pp. 84-85.

112 Codex Ecclesiæ Vilnensis, Nr. 151, pp. 168-169.

113 Annales Fuldaenses, pp. 106-109, 136-137

114 Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae Pontificum, In: Quellen (des Mittelalters), Bd. XI, darmstadt, 1961, pp. 392-393

“ПЯЩАК”
КЛІУЛЕНД ЗША ЧАСОПІС

“ПЯЩАК”
КЛІУЛЕНД ЗША ЧАСОПІС

ВОБРЭЫ БАЦЬДУЧЫІНЬ

Помнікі дауніны ва ўяўленыні беларусаў

Людміла Дучыц

Шмат розных паданьняў бытую ў нашага народу пра гарады і вескі, ракі, азёры, старожытныя гарадзішчы і курганы. Больш за ўсе авейны легендамі гарадзішчы і курганы. Сённяня ўсім вядома, што гарадзішчы гэта рэшткі ўмацаваных паселішчаў, а курганы — старожытныя пахаваныні. Раней людзі не заўжды асэнсоўвалі зъяўленыне такіх пагоркаў, але ведалі, што засталіся яны ад продкаў і разбурэнні такіх месцаў лічылася съвятатацтвам. Гарадзішчы ў народзе звычайна звязваюцца з храмамі ці горадам, якія праваліліся ў зямлі за грехі людзей. Часта расказваюць, што ў гары закапаны скарб з броі ці посуду або што гары насыпана татарамі, шведамі, французамі. Бывае ўзыядзеныне гарадзішчу прыпісваецца польскім каралям, езуітам, каралеве Боне, Кацярыне Другой і інш. Напрыклад, у в. Лужкі на Шаркаўшчыне расказваюць, што гарадзішча заснаваў ваявода Жаба, у г. п. Сырі на Мядзельшчыне лічыцца, што гарадзішча насыпана салдатамі польскага караля Жыгімонта. У Ашмянскім раёне адно з гарадзішчаў лічыцца насыпаным у 1812 годзе па загаду рускага генэрала, і прычым зямлю салдаты насыпілі ботамі. У Беларусі вядома больш як паўтары сотні мясцовыя называў гарадзішчу. Найбольш распаўсюджаныя з іх Гарадо, Гарадзішча, Гарадзец. Многія такія назвы маюць дапаўненіні — Ніжні Гарадок, Малы Гарадок, Мсьціслаў Гарадок. Так, у ХУ ст. Полацкае гарадзішча ў дакумэнтах ужо запісана як «Стары Горад», або «Старое гарадзішча». У Палесьсі ёсьць назвы гарадзішчу Груда,

Грудок, Востраў, Выспа, Акоп, Акопішча. Некаторыя гарадзішчы носяць назвы Талерка. Узынікненіне гэтай назвы народ тлумачыць падабенствам да талеркі. Даволі частыя назвы гарадзішчу Замак, Французская Гара, Шведзкая Гара, Татарская Гара. Назва Замак магла з'явіцца не раней чым у ХУІ ст. Тады гэтае слова пачало сустракацца і на старонках летапісаў. А назвы, звязаныя з назвамі народу, захопнікаў, маглі распаўсюдзіцца з пэўных часоў, звязаных з канкрэтнымі войнамі і гістарычнымі падзеямі. У народзе адны падзеі адыходзілі ў нябыт, ім на змену прыходзілі другія і так накладаліся ў народнай памяці. Так яшчэ з паганскіх часоў захаваліся назвы гарадзішчу Ігрышча, Пуглянка, Гусьлішча, Чортава Гара. Гэтыя назвы съведчаць, што на гарадзішчах калісьці маглі быць культавыя цэнтры, дзе стаялі ідалы й адпраўляліся паганская съвяты. Пасьля прынцыпія хрысціянства на такіх месцах часта будаваліся цэрквы і узынікалі новыя назвы — Царкавішча, Званіца, Манастыр. На пагранічы з Летувой ёсьць і гарадзішчы з балцкімі назвамі — Пакальніс, Піля, Пілікала. Такія назвы падаюцца ад летувіскага слова «Пілікалніс», што значыць гарадзішча, гары.

Народная памяць адзначае нават съяды былых неўмацаваных паселішчаў — стаянкі каменнага і бронзавага вякоў, што звычайна знаходзяцца ва ўрочышчах з назвамі, якія часта паўтараюць назвы гарадзішчу — Гарадзішча, Замак, Замікальшчына. Але маецца і шэраг такіх назваў, якія

характэрны толькі для гэтых відаў помнікаў — Бугор, Грыва, Града. Месца быльх вёсак ранняга жалезнага веку і сярэднявечча звычайна носяць назвы — Селішча, Старое Сяло, Старасельле.

Асаблівай павагай заўжды карысталіся курганы, што і нядзіва, таму што шмат павер'яў у ўсіх народаў звязваеца з культам продкаў. Яшчэ ў 20-я гады нашага стагодзьдзя ў многіх месцах Беларусі на радаўніцу курганы ўпрыгожвалі зелянінай, а моладзь вакол насыпаў вадзіла карагоды. Перад тым, як ісьці да магілы сваіх блізкіх, людзі заўжды заходзілі на курганы і закопвалі на іх вяршынях яйкі.

Захаваліся шматлікія назвы курганных могільнікаў. На Падзвініні іх часцей за ўсё завуць валатоўкі. У Цэнтральнай Беларусі — капцы. Частыя і такія назвы як шведзкія магілы, французскія магілы, татарскія магілы. Назву валатоўкі народ тлумачыць tym, што нібыта ў гэтых курганах пахаваны волаты-асілкі. Наогул, волаты звязаны з былінным эпасам, а вобраз волата — асілка — галоўны персанаж беларускіх казак. Некаторыя курганныя могільнікі да нашага часу данеслы нават па некалькім назваў. Так, напрыклад, адзін з курганных могільнікаў у Сеніненскім раёне на Віцебшчыне, вядомы пад трывма назвамі — Балваны — французскія магілы — Камуна. Па назвах яскрава бачна, як мянялася ўяўленыне аб гэтым археолягічным помніку.

Месцы старажытных грунтовых пахаванняў таксама вызначаюцца сваеасаблівымі назвамі: Паганская Магілы, Галодны Магільнік, Баярская Магілы, Старыя клады, Халернік і г.д.

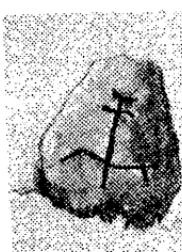
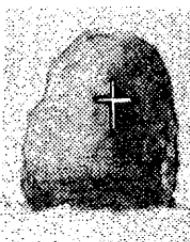
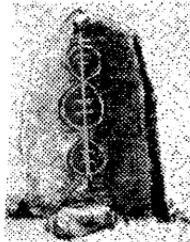
Асабліва цікавыя назвы ў культавых (сакральных) валуноў — Змееў Камень, Сцеп-Камень, Капавішча, Даждзьбог, Дзяячы Камень, Святы Камень, Божы Съядок,

Пярун, Чортаў Камень і г.д. На сёняшні дзень у Беларусі захавалася больш за 2 сотні культавых валуноў. Некаторыя зь іх атаясамліваюцца зь людзмі, акамянялымі за працу на Вялікдзень або зь вясельлямі, якія нібыты сустрэліся зь лютым змеем і былі прокляты. У паданьнях пад аднымі камяніямі зарыты скарбы, а каля другіх у поўнач скачуць чэрці. Многія камяні ў народзе лічацца лекавымі. У адных выпадках для лекавых «мэт» выкарыстоўваюцца кавалачкі каменя, стойчанага ў парашок, у других — дажджавая вада з выемак, у трэціх мох з камня, а ў некаторых мясцінах лічыцца дастатковым дакрануцца да каменя.

Найбольш за ўсё пакланяюцца камянім — съедавікам (Божы съядок, Съядок Божай Маці, Съед Хрыста, Съед Чорта й інш.). Звычайна гэта невялікія валуны, выемкі на якіх нагадваюць съяды чалавека або жывёл. Часцей за ўсё гэта прыродныя паглыбені, але сустракаюцца і падробленыя рукой чалавека. Асабліва цікавы съедавік знаходзіцца каля в. Сеняжыцы на Наваградчыне. На ім два съядкі. Лічыцца, што адзін съядок нібыта пакінула Багародзіца, а другі чорт, які гнаўся за ёй, але не дагнаў, паколькі яна скавалася ў кляштары й адтуль начала рабіць цуды. У іншым паданні съядкі на гэтым камені пакінулі шведы, каб паказаць куды яны накіроўваюцца. Съедавік яшчэ ў наш час носяць ахвяры-манеты, зеляніну, кветкі, воўну, ставяць съвечку. Па царкоўных съятах да съедавікоў хадзілі працэсіі. Дарэчы, такія камяні вядомы ва ўсім съвеце. Ім яшчэ пакланяліся старажытныя егіпцяне, грэкі, рымляне. Вучоныя прыйшли да высновы, што такая звяза ёсьць праслаўленыне старажытнага культу бoga сонца, якое ідзе па съветаўтварэнню, прыносіць съяцтвой урадлівасць. З распаўсюджвань-

нем хрысьціянства царкоўнікі прыстасавалі паганскі культ да сваіх мэт і так зьявіліся паданыні аб съядках Божай Маці і розных святыx.

Шмат і камянёў з назвамі Кравец, Згодна паданыням, такія камяні шылі адзеные або боты, але потым іх абразілі, і яны перасталі шыць. Некаторыя з такіх камянёў лічачца акамяньелымі хатамі краюцоу за тое, што іх гаспадары працавалі на Вялікдзене.

Даволі распаўсяджены паданыні аб камянях, звязаныя з кахраньнем двух хлапцаў да адной дзяўчыны. Дзяўчына ставілася да іх аднолькава, і хлапцы настойвалі на выбары. Прыгажуня сказала хлапцам, каб яны з аднолькавай адлегласці беглі да яе,

і хто першы прыбяжыць, за таго яна і пойдзе замуж. Хлапцы прыблеглі разам, тут-же ўдарыў пярун і забіў усіх траіх. Тры камяні гэта ёсьць нібыта хлапцы і дзяўчына.

Цікавыя паданыні і пра шырокавядомы Рагвалодаў камень каля в.Дзятлава на Аршанчышне. Згодна аднаму паданыню, на гэтым месцы адбывалася бітва паміж Рагвалодам і друцкім княземі, а па другому паданыню Рагвалод, вяртаючыся з паходу, адпачываў тут са сваёй дружынай, і яму прыбачыўся нябожчык бацька Барыс, а таксама брат Глеб.

Вялікай павагай у беларусаў заўжды карысталіся каменныя крыжы. Яны звычана ставіліся на перакрыжаваньнях шляхоў, на водных перарапавах, на месцах бітваў, у гонар знамянальных шляхоў, у гонар знамянальных падзеяў, на краях гарадоў і вёсак для заступніцтва ад халеры ѹ ад ворагаў, а таксама на могілках. Каля возера Сялява (Крупскі раён), у лесе трох крыжы носяць назвы Макараўскі, Маісеевскі і Скарпіён. Па паданынях, пад першымі двумя пахаваны рускія генэралы, а пад крыжам Скарпіён — французскі генэрал. Каменны крыж у Заслаўі пад Менскам нібыты быў пастаўлены на месцы забойства нейкага Федзькі, якога па дарозе забілі рабаўнікі, каб адабраць гроши, якія ён атрымаў за прададзеную карову. На востраве Дрысыяцкага возера на Браслаўшчыне ляжаць трох каменныя крыжы, пра якія рассказваюць, што калісьці на гэтым месцы вялікай княгініяй Аленай Іванаўнай быў пабудаваны храм у гонар трох святых — Святога Васіля, Вялікага Рыгора Багаслова і Іаана Златавуста. А крыж, які ў мінулым стаў гэздзі стаяў над адной з плошчаў Менска, нібыта абараняў жыхароў ад эпідэміяў, пажароў і іншых няшчасціць.

З архіваў КДБ

Як загінуў Езавітаў

Уладзімір Міхнюк, Якаў Паўлаў

З імем Канстантына Езавітава звязана нямала легендаў і міфаў, як ў Беларусі, такі і ў эмігранцкіх колах. Адны съцвярджаюць, што першы беларускі генэрал быў расстралены НКДБ ў 1945 г., «як зраднік», нібы ў Віцебску, нібы ў Менску. У пацверджаныне гэтага прыводзяцца ўспаміны Л. Случчаніна, які быццам-бы сядзеў у той час ў «амэрыканцы» і неаднайчы чуў громкі голос: «Вядуць на расстрэл беларускага генэрала Езавітава».

Другія кажуць, што яго съслед загубіўся ў сібірскіх рудніках. Трэція лічаць, што Езавітав эміграваў на Заход у якасці савецкага разведчыка. Дакументы архіва КДБ дазваляюць сёньня з абсолютнай верагоднасцю паставіць кропку над «і».

Калі Савецкая армія штурмавала Бэрлін, К. Езавітав спрабаваў прабрацца на сустрач амэрыканскім вайскам. У канцы красавіка 1945 г. ён апынуўся у руках контрразведкі «Смерш». І даламог яму ў гэтым яго асаўсты ад'ютант Юркевіч, які зьяўляўся агентам НКДБ. Пасыля 2 папярэдніх допытуў у дзеючай армії, быў дасташулены у Москву на Лубянку; дзе знаходзіўся да канца каstryчніка 1945 г. Яму было прад'яўлена авбінавачванье у тым, што, здрадзіўши Радзіме, ён заставаўся пражываць на акупаванай тэрыторыі, уступіў у злачынную сувязь з немцамі, зьяўляўся кірующим удзельнікам антысавецкай арганізацыі, прадводзіў варожую дзейнасць супраць СССР.

З пратаколу допыту Езавітава 23 кастрычніка 1945 г.

Пытанніе: Вам понятна сущность предъявляемого обвинения?

Адказ: Так, прад'яўленае авбінавачванье мне зразумела.

Пытанніе: Прізнаете ли Вы себя виновным в предъявляемом обвинении?

Адказ: Так, у прад'яўленым мне авбінавачванні віноўным я сябе признао.

Па просьбе Цанавы яго накіравалі ў Менск. Там ён дапытаваўся і пакінуў уласнаручныя паказаныя аб сваій дзейнасці.

Сыледства ў справе Езавітава не было закончана ў сувязі з яго хваробай і наступіўшай съмерці. Езавітав памёр 23 траўня 1946 г. у турэмнай больніцы. У акце аб съмерці сказана, што яна «произошла от туберкулеза легких и при дистрофии 3-й степени».

Чытачам «Полацка» прапаноўаем паказаныя Езавітава, якія ён напісаў ва ўнутранай турме НКДБ у ліст. 1945—лют. 1946 г.

Союзом військових науковців Білоруська, Українська
Борислава. Мінськ, 30 листопада 1945 року.

Союз білоруської Наукової Ради, якою
єдина Технічна Камісація Білоруської Ради Народного
Планування та праці, призначена в складі 15 членів.
Відповідно до Установчого Конгресу, скликаного
24 листопада 1944 року в Мінську, післякої Основний
Інститут Білоруської АН УРСР під час працівництва в ній наділ
авторітету та обов'язку виконання.

Установчий Конгрес ухвалив ініціативу
заснувати Союз Науковців наукових та
технічних колективів Білоруської АН УРСР. Після збору вимінок, яких було
зроблено до 100 членів та передачі їх
представникам від відповідних колективів, відбулося
засідання Білоруської АН УРСР, на якому було
зроблено відповідне рішення про створення
Союзу військових науковців (заключене), а також представлений
відповідний організаційний, наукових та методичних
та інших наукових проблем та економічних діяльності.

Зважуючи на те, що під час розгляду цієї ініціативи
більшість членів засідання висловили згоду з її
заступництвом. Що ж, хоча поганіше відмінно від поганого
— засновання Союзу в Білорусі, розглянуто відмінно, але засновання
її на 25 членів, є ще, чи то при необхідності змін
відповідно до змін в наукових та технічних
поганіше від поганого відмінно.

Союз складається з 15 членів та набору 10 членів для зборів
на конференції в Мінську. Відбути збори, які в свою чергу,
закінчаться засіданнями з питань їхніх відповідальних тем.

Уласнаручныя паказаньні Езавітава, Канстантына Барысавіча

Менск, 30 лістапада 1945 г.

Склад Беларускай Цэнтральнай Рады, указам Генэральнаага камісара Беларусі ген. Гольдберга, быў пры заснаваныні яго адзначаны ў колькасці 15 чалавек. Беларусаў гэта не задавальняла, так як яны імкнуліся мець нешта такое, што сваёй формай нагадвае парлямэнт. Немцы-ж я раз парлямэнта або яго копіі не хачелі дапускаць. Тому ажно да Другога Усебеларускага Кангрэсу, які адбыўся 27 ліпеня 1944 г. у Менску, спробы Астроўскага і БЦР паширылы базу БЦР шляхам прыцягванья да яе новых сябраў не ўвянчалася поспехам.

Усебеларускі Кангрэс зацвердзіў ужо імейшыхся 15 сяброў БЦР і даў Астроўскаму паўнамоцтвы на павелічэнне ліку сябраў БЦР. Пры гэтым думалася, што лік сябраў БЦР будзе даведзены да 100 чалавек, і ў першую чаргу будуць у іх уведзены усе кіруючыя асобы з раёнаў (раённыя бургамістыркі павінны былі ўваходзіць ўжо па заемствай імі адказнай пасадзе), а потым прадстаўнікі грамадzkіх арганізацый, на-вуковых і літаратурных, а таксама прадстаўнікі прафсаюзаў і эканамічных арганізацый.

Эвакуацыя Менску парушыла гэты плян. Акрамя таго стварэнне грувасткага апарату ва ўмовах эміграцыі было немэтазгодным. Тому, калі паднялося пытаныне аб паширэнні складу БЦР у Бэрліне, вырашана было прымыніцца часова на 25 асобах, з тым, каб пры неабходнасці гэтую колькасць у далейшым можна было павялічыць.

Спісак першых 15 асобраў і новых 10 сяброў быў мною ўказаны на паказаньнях

у Москве. У выніку таго, што ў ім маглі ўкрасыціся памылкі, я хацеў-бы праверыць гэтыя сьпіскі яшчэ раз, каб даць іх у канчатковай форме, як яны мне зараз ўспомніліся пасля прыпамінання асобных прозывішчаў і часу іх уваходжання ў БЦР.

Першапачатковы спыс з 15 сяброў існаваў да дня Кангрэсу, але з 3 з сябраў БЦР, па розных прычынах, з БЦР выбылі і к моманту адкрыцця Кангрэсу ў складзе БЦР было ўсяго 12 сябраў і з вакантных месцаў. Раніцой 27 чэрвеня, перад адкрыццем паседжання, Астроўскі прапанаваў мне ўваходзіць ў склад БЦР і сказаў, што толькі што ён прапанаваў Абрамову і Ганько. Я даў сваю згоду. Хто быў з выбыўшых сябраў БЦР, я ня памятаю.

1 дзень 2 Усебеларускага Кангрэсу быў зацверджаны ім наступны склад БЦР:

- 1.Астроўскі Радаслаў—Прэзыдэнт БЦР
- 2.Шкелёнак Мікалай—1-я заступнік Прэзыдэнта БЦР
- 3.Сабалеўскі Юры—2-я заступнік прэзыдэнта БЦР
- 4.Кандыбовіч Семен—заг.Адміністр. аддзелам
- 5.Калубовіч Аўген—заг. пропагандным аддзелам
- 6.Кушаль Балеслаў—камандзір Краёвай Абароны
- 7.Свірый Пётр —сакратар БЦР
- 8.Стасьевіч Іван—
- 9.Родзька Усевалод—
- 10.Селях Вячаслаў—
- 11.Орса Пётр—
- 12.Станкевіч Іван—
- 13.Ганько Міхail —старш. Саюза Моладзі
14. Абрамова Надзея—
15. Езавітаў Канстантын—

На самым Кангрэсе Астроўскі зараз-жа павёў перамову з некаторымі асобамі аб уключэнні іх у БЦР. Сярод першых асобаў ён запрасіў і Кіпеля, старшыню Кангрэсу, і той даў сваю згоду, але пасля ён у склад БЦР уключаныя ня быў, бо выявілася, што пасля эвакуацыі павеў супраць Астроўскага і БЦР апазыцыйную работу ў Берліне, не прыняўшыя нават перад прымымі даносамі на БЦР і Астроўскага.

Так як склад БЦР у партыйных адносінах быў вельмі стракатым, і ў асяроддзі 15 сябраў ужо заўважаліся пэрсанальныя й ідэялагічныя разыходжаньні, то, запрашоучы і рэкамендуочы БЦР новых сябраў, Астроўскі быў асабліва асьцярожны і спрабаваў гэтая разыходжаньні зліквідаваць, ураўнаважыць.

20 сінэхня 1945 г. у гадавіну першага паседжання БЦР, у Берліне, у памешканні БЦР адбылося прысьвечане гэтай гадавіне паседжаньне БЦР, на якім былі прыняты новыя 10 сябраў і прынята была Канстытуцыя Беларусі, якую асобна з камісіяй БЦР загадзя распрацавала, у разылку ўжо на хуткі разгром Нямеччыны, у дэмакратычным духу, так каб гэтая Канстытуцыя была прымальна саюзнікамі.

На гэтым паседжанні у склад БЦР былі уключаны наступныя 10 сябраў:

1. Адамовіч Антон—беларускі публіцыст,
2. Станкевіч Станіслаў—рэдактар газеты «Раніца»,
3. Хмарас Сяргей—беларускі паэт і публіцыст,
4. Касяк Леанід—інжынер-будаўнік па прафесыі, блізкі праваслаўным колам,
5. Галяк Леанід—юрист, быўшы сакрат. 2 Усебеларускага Кангрэсу,

6. Калоша «Іван»—інжынер, кіраунік Беларускага аддзелу при нямецкай арганізацыі «Arbeit front» («Рабочы фронт»),

7. Букатка «Бэрнارد»—кіраунік «Беларускага Прадстаўніцтва», арганізаванага немцамі для бела-

рускіх ваеннапалонных у 1939-1940 гг.

8. Бокач Пётр—прадстаўнік арганізацыі «Самапомча» (на тэрыторыі Нямеччыны),

Беленіс «Антон»—старшыня арганізацыі «Самапомча», эвакуіраваны ў Беларусь;

10. Рагуля Барыс—майор, старшыня беларускага афіцэрства.

Подпіс

30. XI. 1945,

Менск.

Пасля паседжання 20.01.1945 Астроўскі вёў перамовы аб уключэнні ў БЦР яшчэ наступных 6 асобаў, якія далі сваю згоду.

1. Архіяпісан Фелафей, намесьнік мітрапаліта Пантелеімана. Ён павінен быў быць у БЦР прадстаўніком Беларускай Мітраполіі.

2. Ксёндз Татарыновіч—павінен быў быць прадстаўніком беларусаў-каталікоў,

3. Бароўскі Андрэй, былы кіраунік беларускай дыпламатычнай місіі у Нямеччыне, які з 1918 г. працаваў у Берліне і павінен быў лічыцца прадстаўніком першага эміграцікага ураду Беларускай Народнай Рэспублікі ў складзе БЦР. Астроўскі спадзяваўся таксама выкарыстаць старыя знаёмствы і сувязі Бароўскага у дыпламатычным свеце.

4. Др. Грэнкевіч Станіслаў, які скончыў у Берліне ўніверсітэт, адзін час быў рэдактаром газеты «Раніца», меў у Берліне шматлікія сувязі як у нямецкіх колах, так і у колах эміграцыі іншых нацыянальнасцей.

5. Др-р Шчрос Мікалай, былы старшыня Беларускага нацыянальнага камітэту ў Варшаве, які меў сувязі з польскімі коламі.

6. Інж. Тамашчык, былы сябра прафленія Беларускага Аб'яднання ў Беластоку, а ў Берліне супрацоўнік у «Arbeit Front» («Рабочы фронт»). Ён цудоўна валодаў нямецкай і чыскай мовамі, так як вучыўся у Празе. Выкарыстоўваць яго Астроўскі меў на ўвесь і для дыпламатычнай дзеянасці.

Усе гэтыя асобы, за вынікамі Бароўскага Андрэя, які ў час перамовы памэр, лічыліся ўжо сябрамі БЦР, аднак сцыпак іх фармальна яшчэ не прыйшоў праз пленум БЦР, а быў толькі ўзгоднены з прэзыдыумам БЦР

30. XI. 1945 Менск Подпіс.

(Працяг у наступным нумары)

РДНАС СЛОВА

Новыя творы Масея Сяднёва

Каляндар

Калі ў мяне ня было ніякага каляндар—ні адрыўнога, ні настольнага, мне было добра: мне ня трэба было глядзець на каляндар, каб даведацца, якое сёньня число, я жыў як-бы па-за часам, свабодны, каб рупіцца, як называеца дзень, у якім я жыву. Тыя дні міналі няўпрыкметку, час нічым у мяне не выміраўся і не вызначаўся— ён быў часам сам па сабе, для мяне ён нібы не існаваў.

Цяпер-ж а ў мяне на съцяне адрыўны каляндар і мне клопат зь ім: я мушу зірнуць на яго, якое сягоньня число, менавіта число, а ня дзень. Число (сама лічба) набывае для мяне нейкае сымбалічнае, натмістичнае значэнне. Число глядзіць на мяне цэлы дзень, аж пакуль увечары не адарву тое число—лісток з каляндаря. Але мене здаеца, што, адрываючы лісток-лічбу з каляндана, я адрываю, выкressлюю й адзін дзень з майго жыцця. Мала таго, я заглядаю ўжо ў наступны дзень-лісток, што там у тым лістку, мне хochaцца ўжо й яго адараўць. Я падлічаю, колькі дзён засталося да канца месяца, мяркую, калі пачнецца наступны месяц, я съпляшаўся жыць, каляндар падганяе мяне, і ў гэтай гонцы —няўхільная думка: колькі-ж тых дзён засталося табе?

Не, лепей жыць без каляндана, не падлічаць дні, не глядзець на чысло.

Мова Лукаша Калюгі

Як можа ні ў кога, у Лукаша Калюгі мова самая адметная, самая своеасаблівая. Нават у Кузьмы Чорнага, блізкага паводзя мовы Калюгу, мы не назіраем такой апрычонай, самастойнай лінгвістычнай пазіцыі. Чым-ж адрозніваеца беларуская мова Лукаша Калюгі ад звычайнай, агульнаўжыванай літаратурнай мовы? Якія рысы робяць яе адметнай і наколькі гэтая адметнасць мовы Калюгі служыць яму, як пісьменніку-мастаку? Нарэшце, гэтая адметнасць, гэтая асаблівасць— плюс ці мінус?

Найперш, мова Калюгі—гэта не літаратурная мова ў звычайнym сэнсе. Гэта мова Калюгі, асабістая мова. Але гэта адна-часна і мова ягоных герояў. Мы назіраем у Калюгі рэдкую, амаль абсалютную тоеснасць мовы пісьменніка і мовы ягоных персанажаў, злыццё гэтых моваў. Мы назіраем зродненасць аўтара зь ягонымі дзеючымі асобамі.

Ураханье такое, быццам у аўтара і няма свайі мовы, быццам ён паслугоўваеца мовай таго ці іншага свайго героя. Але гэта ілюзія: за кожным персанажам стаіць аўтар, толькі што мы не зауважаем ягонай прысутнасці, і у гэтым якраз і палягае надзвычайная мастакоўская здольнасць Калюгі-пісьменніка.

Мова Калюгі псыхалягічна дакладная. Яна настолькі дакладная, што ў кожнай рэпліцы, у кожным руху, у кожным чэсьце вы не зауважаце фальши: пісьменнік забяспечычае свайго персанажа ягонай прыватнай мовай. Праз гэтую мову раскры-

ваеца духоўны съвет героя, ягоная псыхалёгія і нават ідэялёгія.

Адсюль іншая асаблівасць мовы Лукаша Калюгі—ягоны сынтакс. Эта на той сынтакс, да якога мы прывыклі. Эта Калюгаў сынтакс і адначасна сынтакс ягоных дзеючых асобаў. Своеасаблівая канструкцыя фразы, як найлепш выдае, раскрывае асобу, ейную псыхалёгію, яна агалецаца, паўстае перад намі жывой, незамаскаванай мовай агульнай, неперсанальнай. Сынтакс Калюгі настолькі адрозны ад агульнага, наколькі адрозніваеца—псыхалягічна, мэнтальна-абраная ім для дасъледвання сацыяльная праслойка ад мэнтальнасці пасярэдняга тыпу нашай нацы. Не забывайма, што ў такіх сваіх творах, як «Нядоля Заблоцкіх» і «Ні госьць, ні гаспадар» Калюга ўзяў блізкі яму матэрыйял—людзей з упільвам польскай культуры, псыхалягічна ў нечым адрозных ад стандартнага нашага тыпу. У мове гэтай праслойкі мы назіраем паланізмы, асабліва звароты, хутчэй блізкія польскай мове.

І Калюга нічога не мяняе ў моўным ладзе сваіх персанажаў, сынтыаксична аўтар арганічна зросся з сваімі дзеючымі асобамі і эта не загана, а наадварот—выключная здольнасць пісьменьніка ў спасыцжэнні абраных ім герояў. Падганді Лукаш Калюга мову сваіх герояў пад агульны, неасабовы сынтакс, у ягоных творах мы пабачылі-б не жывых людзей, а манікенаў. И не было-б пісьменьніка Лукаша Калюгі.

Канешне, асаблівасці стылю Лукаша Калюгі могуць і зынеахвочваць чытача. Ня кожны, ўзяўшыся чытаць твор Калюгі, дачытае яго да канца. Чытаныне твораў Калюгі нялёгкае—запаволенасць, цягучасць, аналітычнасць не даюцьмагчымасці пра-бегчы вачыма твор Калюгі, за адзін прысядак праглынуць яго. Затое хто адолее твор Калюгі, той адкрые для сябе нешта новае, дасюль неадкрытае, духоўна ўзбагаціць сябе, адчуе на сабе эстэтычнае ўздзеянніе маастацкага слова выдатнага пісьменьніка.

1992 г.

**Беларус
Міхась Кавыль**

Чаму я беларус?
 Таму, што ня турак...
 Цагліны-гены «плюс»
 Паклалі мне ў падмурак
 Марыля і Казьмер,
 Абое зь Беларусі.
 Ўсіх гонараў наўзъверх
 Бацькамі ганаруся.
 Матуля-«цемната»,
 Ды съветлая ў сумленыні,
 А бацька-дабрата.
 Ад іх мае карэныні.
 Я вырас на дрыгве
 Калі Случы, нябурнай.
 І неба, і чалавек
 Не шкадавалі бур нам.
 Дрыгвіч, як і крывіч,
 Ад веку войны, съмелы,
 Купаўся у крыві,
 А выйшаў белы, белы...
 І так блізна—
 Душы мае аснова.
 Каб брата брат пазнаў,
 «Візитку» даў Бог—мову.
 Напеўную, як струн
 Цымбалных пераборы,
 Як роднюю сястру,
 Шаную ў шчасьці й горы.
 Яна мой меч і съцяг
 Да старасъці з маленства.
 Люблю зямлі прасъцяг
 Ад Вільні да Смаленска.
 Ня выкруценъ, ня трус,
 Ня вораг мне і турак,
 Я брат зубра і тура...
 Такі, вось, Беларус.

1992 г.

Васілек за калючым дротам

Алег Лойка

Я пішу гэтую прадмову да кнігі вершаў паэта, зь якім першы свой верш апублікаваў у адзін і той-жа дзень, у адной і той-же «Баранавіцкай газэце». Дакладную дату таго 1943 году я не памятаю, але што мянэ называлі дванаццацігадовым паэтом, памятаю. Мой верш у той газэце меў назуву «Восень», а Васіль Супруна—«Бор». Верши ў рэдакцыю даслаў Сяргей Міхайлавіч Новік-Пяюн, тады дырэктар Слонімскага музэю, які збіраў вакол сябе цікаўных да пазіі хлапцу. Да Сяргея Міхайлавіча мянэ прывяла маці, і затым я ўжо сам бегаў да яго то па кніжкі, то зь вершанятамі, сустракаючыся калі-нікалі і са старэйшымі гадаванцамі Сяргея Міхайлавіча.

Васіль Супрун вучуўся тады ў Слонімскай настаўніцкай сэмінарыі, там ратуючыся ў ад вывазу ў Нямеччыну, бо ў 1940 годзе быў ужо семнаццацігадовым юнаком. Сэмінарыя вызваліла яго ад Нямеччыны, але не ад того, што пачалося неўзабаве. У першыя пасъляакупацыйныя гады малады паэт стаў працаўца ў родных мясцінах дырэкторам школы, настаўнікам, завочна вучуўся. Закончыў Ганцавіцкое педвучылішча. А ў чэрвені 1947 году быў арыштаваны, як і многія выпускнікі сярэдніх школ Слоніма, Наваградка й ўсёй Гродзеншчыны. Імёны часткі зь іх ў інтэр'е для «Маладосці» (1989, №9, с. 147) называла Данута Бічэль-Загнетава: Ананьевіч, Віця Кардаш, Федзя Макарэнка, Эрык Сабіла, Самсон Пярловіч, Віталі Губарэвіч. Сярод успомненых ею і Васіль Супрун. Віна большасці з гэтых хлопцаў толькі ўтым, што яны былі ў акупацыі, што падчас яе вучыліся, спрабавалі пісаць верши, былі некалькі старэйшыя, чым я ці Мікола Арочка, ці Данута Бічэль-

Загнетава, якім праз такі доўгі час лёс на-каноўваў так скуча прадстаўляць пасъля-ваеннную пастычную Гродзеншчыну...

Надзвычай цяжкім стаў лёс маладзі, адарванай ад родных мясцін. Съведчаннем таго — і біографія Васіля Супруна, і ягоная першая кніжка вершаў, што так запозынена выходзіць. У каземацкім і лягерным лёсе маладога настаўніка было ўсяго— беспадстайны несправядлівы прыгавор—25 і 5; 25 гадоў зняволенія ў лягерах і 5—пара-жынья правоў, значыць, высылкі. Такім суроўым быў прыгавор перш за ўсё за ўпар-тасць, нязломнасць, адмову нагаворваць на сябе ў іншых, карацей—за харктар. За тых яго рысы, якіх беряяўцы не чакалі ад сельскага настаўніка, маладога народнага інтэлігента, маладога беларуса.

У сваёй біографіі Васіль Супрун піша: «...і распачаліся этапы, канвоі, новыя зыдзе-кі, зневажаныні, але ўжо не адзіночкі, а былыя камеры асужданых на съмерць, затым турмы, перасылкі, лягеры і... надзея». Недаступнымі ж сёстрамі, братамі Надзеі становіліся верши. «16 чэрвеня 1948 году нас выгрузілі ў Інче. З гэтым суроўым і га-лодным шахцёрскім краем звязана ўся мая маладосьць, надзеі і думы. Толькі трывож-ныя лягерныя сны, два лісты ў год з Радзімы юнацкі ўспаміны разнастайлі бясконцы шнур пакутных дзён, месяцаў і гадоў няволі. Мокрыя загазованыя шахты з цяжэрнай ручной працай, голад, холад, зыдзекі лягернай «охры»... і якім-же громам увар-валася ў гэтыя балючы стогн маладосьці таемнае знаёмства зь дзівосным чалавекам змагаром і паэтэсай Ларысай Геніуш!» Верши зь перапіскі двух паэтаў—Ларысы Геніуш і Васіля Супруна—ужо сталі зда-

быткам нашага чытача, надрукаваныя ў газэце «Літаратура і мастацтва» вясной 1985 году. Іх публікацыя несумненна стала падзеяй у нашым літаратурным жыцці. Вядома, крываўна, што бягучая крытыка таго не заўважыла, як і раней, нібы загінатаўская запатрабаваньнямі вырашэннямі праблем так званага паэтычнага майстэрства, якія-ж толькі і засталіся крытыцы, калі яна была на паслuze ў пазіі, што не заглыблялася ў драмы і трагедыі народнага жыцця. То-ж яшчэ Рыгор Бярозкін пытается: «Майстэрства, што з табой рабіць?» Сапрауды, ні пры чым заставалася высокая паэтычная вывучка ў нашых паэтаў, калі зь іх песен выціснута было ўсё, што было звязана з гістарычным быццём народу, якім яно рэальнага было, у якім быў і лёс аднагодкай Васіль Супруна.

У снежні 1956 г. Васіль Супрун вярнуўся на родную Слонімшчыну. Ужо тады, — а чым болей часу мінала, яшчэ ў большай ступені, — пры сустрэчах зь ім мяне заўжды браў невясёлы сум. Больш таго—як бы пацуцьцё віны перад ім часта скоўвалася мяне, хоць не мая ў тым віна была, што ён быў ад мяне старэйшы, што нашыя лёсы сталі рознымы. Усе свае зборнікі я падпісваў яму, бачачы, як ён іх шчыра вітае і як нешта сумотнае прадаўжае набліскваць у яго карыкс і ўдумлывых, нібы ў Лабановіча, вачах. Мне не верылася, што ён там не пісаў. Па маёй просьбe ён і прыносіў тое-сёе з напісанага, але не з асноўнага. Мінулае як бы стала паміж намі, прадаўжаючы нас раздзяляць. «Лімаўская» публікацыя з'яўляла ўсё недарэчныя перагародкі. Гэты зборнік іх здымает зусім, ставячы нас зноў у адзіны шэраг паэтаў Слонімшчыны, сέньня ўжо, вядома, немаладых. Людзі-ж да людзей бываюць несправядлівымі, але не гісторыя. Усё не застаецца па-за гісторыяй: і добрае,

і благое. Але я тут магу толькі цешыцца, што, нарэшце, у гісторыю нашай пазіі ўваходзіць, што па-за ёю ўжо ніяк не застанецца і пазіі, і лёс Васіля Супруна. Больш таго—і гордасць яшчэ поўніць маё сэрца ад усьведамлення, што гэтыя кніжкавыя ўваходзіны ў родную пазію Васіля Супруна —куды шырэй проста мясцовай, праста нацыянальнай. Бо паэтычны дыялёт 50-х гадоў: Ларыса Геніуш—Васіль Супрун —гэта ня толькі высокага грамадзянскага гучанінья, але і пранікліва-шчымлівая інтymная лірыка. Можа, якраз ня так ад таго, што гэта была забаронена-лягерная пазія. Іх было тады на съвеце толькі двое. Як быццам толькі адзін да аднаго яны пісалі тады свае вершы. Яна—Змагарка для яго і Мадонна, ён —нібы для яе і не толькі сын: Васільёк, ад родных ніу адарвани «Цвяточкі радзімы васілька».

У сваёй біографіі Васіль Супрун піша: «Нашае нечаканана знаёмства адбылося не-дзе ў пачатку 1953 г... Кожная яе запіска, кожны верш—гэта гаючы нектар параненаму сэрцу, гэта пышчотны подых дарагіх беларускіх палёў, гэта трывожная песня зняволенай птушкі».

І малады паэт стаў пісаць —як бы на новым дыханні, на новай вяршыні, і сам цяпер гэта разумеючы: «Пазія была крыкам маёй души, майм болем і пацуцьцем. Завочнае знаёмства праз кароценкія нелегальныя лягерныя «кscівы» з шаноўнай Ларысай Геніуш, такай-ж пастаўленай на калені, давала крылы для магутнага ўзьлёту, сілы і веру ў сябе, яшчэ больш будзіла любоў да роднага краю...»

Вось чаму гэты зборнік мае назуву «Крык», вось чаму ён так напоўнены духоўнай сілай і верай, нязломнасцю духу, бясконцай любоўю да роднага краю. І нездарма імёны Лауры, Beатрычэ вышэй былі ўспомнены.

Пятратка і Дантэ збоку, нібы адчужана спазіралі на натхняльніц сэрцаў сваіх. Іншыя абставіны. Іншы час. Ларыса Геніуш — не Лаўра, не Беатрычэ. І нешта зусім іншае хвалюе запаланёная красой мужнасьці духу Жанчыны паэта са Слонімшчыны. Але і новае ўзынясеньне вобразу Жанчыны, іновае далучэнне ў традыцыях лірыкі чала-вецтва да неўміручых тэм на новых скрыжалалях у новых абставінах адбылося, сталася, як адбываеща, становіца зъявай дня сёньняшняга ўсё, што ў гэтым зборніку знайшло сваё выяўленыне, што як і звычайна ў паэзіі, паядноўвае мінулае з наступным.

І яшчэ аб адным. Лаканічнасьцю, скуннасьцю слоў у радку і сказе, імкненем да афарыстычнасьці, да сысцілых абёмаў верша малое формы, рэфлекскійнасьцю, што раз-пораз успалымніеца грамадзянскай патэтыкай—гэтымі асаблівасцямі свайго стылю Васуль Супрун выказвае адкрытыя свае сімпаты традыцыям Максіма Багдановіча. І ёсьць, пэўна, і ў гэтым свая зъбежнасьць, наканаванасць: той, каго Ларыса Геніуш ў сваіх вершах ласкова называла Васільком, як бы ня мог адараўца ад упльыву першага нацыянальнага песьніара, што ўславіў «радзімы ц্যятоў васілька», што, аддаючи пашану жытнёваму коласу, яшчэ больш шчаслівымі лічыў васількі ў жыце. Больш шчаслівымі, больш прыгожымі. І няхай яно яшчэ скажацца так: не аб шчаслы-ж васілька з калочым дротам гаварыць людзям, але што і за калочым дротам васілёк і прыгожы, і неўміручы, гавораць!

Ад рэдакцыі: Прадмова А. Лойкі да зборніка В.Супруна напісана 3 гады назад. З тых часоў книга так і не пабачыла сьвету. І невядома, ці будзе наогул яна надрукаваная. Таму мы з'яўртаемся да ўсіх беларусаў Амэрыкі, з просьбай скласці ахвяры для выдання зборніка «Крык». Вашыя ахвяры Вы можаце слать на рэд.«Полацка» з заувагай: на книгу В.Супруна.

Будзе жыць Беларусь!

Будзе жыць Беларусь,
пакуль будзе народ
помніць, хто ён
і роднае слова
хаваць,
як шаноўна бярог
столькі год
у змаганын з навалай суровай.

Ні крывавы Пілат,
ні засыценкі, ні дрот
Не паставяць яе на калені.
Будзе жыць Беларусь,
пакуль будзе народ
помніць Славу
а не ўніжэныні.

Благаньне

Божа, адзіны, сьвяты і магутны,
край наш ад зъедзкаў, бяды заслані,
люд беларускі вякамі пакутны,
воляй съятою да шчаслыця вярні.

Дай нам магутнасць, адзінства і сілы,
каб адрадзіць і падніць Беларусь.
што зацкаванай над самай магілай
змоўкла стаіць, бе паклоны камусь.

Шчырасцю сэрцаў і розуму ўзмахам,
верай і дзеяньнем нашым кіруй,
воляй чаканай зъяні злыдняў плаху,
Грэх наш—о, Божа,—благаем даруй!

Інта, 1850 г.

Мы—ахвяры расправы

Мы—ахвяры крывавай расправы.
Мы—заложнікі ў стане «яго»
Не за здраду, ці прагу да славы,—
За любоў да народу свайго.

Мы ідзём супроць буры і ночы.
Супрць зьдзекаў, няволі, маны,
За свой край, растаптаны, сірочы,
Што зняважылі гвалтам «яны».

За бацькоўскую родную мову,
За культуру, за праўду сваю.
І за вернасьць радзімаму слову
Столькі мук у няроўным баю!

Не! Дарэмны пагрозы і зъдзекі,
Трыбуналы, канвой, ланцугі,
Мы —за права— быць чалавекам
І за край нам усім дарагі!

Інта, 1951 г.

Пагоня

Зноў белая коні крывіцкай Пагоні
З гусарамі грознымі ў цемры грымяць
І край змардаваны, што змучана стогне,
Спрабуе падняцца, свой гонар падняць.

Ад збону мяжоў і каваных падковаў
Праклятая цемра бляднэе, дрыжыць,
І родная мова, бацькоўская слова
Праз сметнік чужы праастае, каб жыць.

Свяціся-ж ярчэй, воблік роднай Пагоні!
Народу вярні памяць слаліхных вякоў.
Аб волі даўно ссумаваліся гоні
Пад грузам апекі чужых свякоў.

Грымі-ж, разрывай путы ночы шалёнай,
Каб край не акутваў нахабніцкі цены!
Хай вольна да шчасця прастуюць калоны
І новы для нас нараджаецца дзень.

Інта 1951 г.

Спыніўся змучаны пагляд...

(Рандэль)

На васільках вясняных зораў
спыніўся змучаны пагляд.
Я зноў прыліп да ржавых крат,
на міг забыўшы боль і гора.
А думкі —недзе над прасторам,
дзе толькі два гады назад
на васільках вясняных зораў
спыняўся змучаны пагляд.
І хоць стараюся празора
вяртаць юнацтва далягляд,
на ім шнурок знаёмых хат
губляеца:
іскрыца -ж гора
на васільках вясняных зораў.

Інта, 1949 г.

Чаго я хачу?

Крывадушна пытаеце: Што я хачу?
Чаго дабіваюся прагна?
За што так жыцьцём безаглядна плачу,
ваш «рай» называючи багнам?

Так чуйце-ж, расправаў дзікунскіх крукі,
што кормяцца крою людзкою,
—Хачу, каб з'явіліся між нас **павукі**,
хачу для Радзімы спакою.

Каб край дарагі наш
 ня быў краем сълёз,
народ не жабрачыў бяспраўна,
каб путы няволі і зьдзекі **ні ёс**,
а быў між другіх раўнапраўным.

Хачу, каб за праўду не гналі ў Сібір,
па дваццаць пяць год не давалі,
каб брат свайго брата за страх **не губіў**,

«сіксоты», як ценъ не снавалі.
Хачу, як і людзі народаў другіх,
жыць вольна ў сваёй Беларусі.
І веру, што турмы, суды, ланцугі
рабамі стаць на не прымусяць.

Інта, 1949 г.

Мы волі чакалі

Мы волі ад іх цярпліва чакалі,
падману паверылі зноў:
у душах прадажных слагаду шукалі,
на зьдзек аддаючи сыноў.

І думалі — у працы, цярпені і поце
утопім нядолю сваю,
Яны-ж наши мары на кратах і дроце
ў сваім расьпіналі «раю».

Агнём і маною зынішчалі ўсё тое,
што продкі ў вяках зъбераглі:
і веру, і памяць, і слова съятое,—
усё, што прыкончыць маглі.

Дзяцей прывучалі з маленства да кратады.
вучылі зыняважваць свой род,
глуміцца над мовай,
 над праўдай, над братам,
апллёўваць і ганьбіць народ.

Прачніцеся, брацьці! Ці-ж мы анямелі
і лёс наш стаў воляй чужых?
Прачніцеся! Покуль яшчэ не пасыпелі
на ўсё наша ставіць крыжы.

Горадзенская турма, пасля трывалу, 1948 г.

* * *

Не да песень, браток, калі шыя ў ярме,
 калі воля на кратах распята.
Нават шэпт асівеў,
 ахрыпей,
 занямеў
 ад віны
безь віны вінаватай.
Інта, 1950

Магілёўскія калодзежы

Марат Баскін

(Па матывах беларускіх народных казак)

Шмат калодзежаў на Магілёўшчыне — куды вокам ня кінь, усюды жураўлімі ў неба глядзяць. Ды галоўнае ў калодзежы не жураўлі, а вада калодзежная. Як кажуць, ня той харош, хто прыгож, а той харош, хто для дзела гох. За ваду калодзежную слава не каму, а майстру-грабару. Лепшай вады, чым з Вераб'ёвых калодзежаў а нідзе на Магілёўшчыне не адшукаць. Спрадвеку Верабі грабарамі былі: ад дзеда да ўнука, ад бацькі да сына сакрэт майстэрства перадаваўся. Нават ва ўсіх калодзежах імя адно: вераб'ёвы.

Доўга гэта克 ішло ці не, толькі не пажадаў Мікіта бацькоўскую славу дзяліць, сваё імя захацеў праславіць. Заўсёды Верабі разам былі: дзе руکі маладыя трэба, а дзе бяз розуму старога не абысьціся.

Бацька з сынам працуе, унук назірае; бацька адпачывае, сын з унукам калодзеж капаюць; заўсёды ёсьць зь кім парашца, на каго абаперціся. Калодзеж выкананыя проста: ня ў кожным калодзежы смагу пра-
гоніш.

Ды Мікіта быццам гэтага ня ведае: бацьку да свайго калодзежа не падпускае:

— Я адзін выканалаю. Бацька ледзьве рыдлёўку ў руках трамае. А славу папалам дзяліць трэба! Не хачу капаць вераб'ёвы калодзежы — буду капаць мікітавы!

Забыўся хлопец, што й яго прозывішча Верабей! Што бацька яго навучыў грабарству!

Хоць і ганарыстым стаў Мікіта, на бацьку і не глядзіць, ды душа ў бацькі за сына баліць. Ведае, што ня ўсе сакрэты майстэрства Мікіта ведае. Каб навуку калодзежную прайсці, трэба жыцьцё пражыць, з апошнім

словам бацькоўскім яна сыну перадаеца. Баліць сэрца ў бацькі — не трапіў-бы сын у бяду з-за свайго гонара.

А бядা ўжо ў дзъверы стукае: з Магілёва па грабара губэрнатарскі лёкаі прыехалі.

— Самому магілёўскаму губэрнатару калодзеж трэба выканалаць. Абяцае губэрнатар футра сабалёвае грабару, які калодзеж той выканал! —Лёкаі тлумачаць. — Яго съвестліласці ваду калодзежную ад хваробы замежныя лекары прыпісалі! Усюды мы пра грабароў пыталіся. Усе нас у Маластоўку да Вераб'ёву пасыпалі: лепей за іх, казалі, няма на Магілёўшчыне майстру!

Толькі пачу тыя слова Мікіта, наперад выступіў, каб бацьку апярэздіць:

— Я Верабей, — кажа, бацькоўская прозвішча ўспомніў. — Я грабар! Я губэрнатару калодзеж выканалаю! Лепей за мяне ў Маластоўцы майстру няма.

Доўга лёкаі не разъбіраліся, калі ты Верабей, то сядай у карэту, дзъверы адчынілі, бы перад панам.

Бацька пацінусці да сына, з сабой папрасіці ўзяць:

— Славы ня трэба мне, кажа. — Дапамагчы хачу: больш за цябе калодзежаў я выканалаў, а раптам спатрэбліся ў рабоце?

— Адно футра на чатыры плячи не апрануць, — Мікіта адказаў.

У карэту сеў, панам сябе адчуў.

Паехаў у Магілёў Мікіта, а бацька начамі на спіць, крылы-былі — птушкаю ўсьльед паляцеў: адчувае, што нялёгка сыну ў Магілёве. За прости калодзеж футра ня дораць, ведае бацька, што пан і за щэпку знойдзе зачэпку.

Доўга з Магілёва вестак не было: зусім

бацька зывёўся, вочы ўваліліся, тварам схуднеў. Дні гадамі цягнуцца: як там Мікіта?

Колькі начэй ня спаў не лічыў, толькі неяк бачыць, мужычок перад ім узынік. Мужычок з твару як ўсе маластоўцы, толькі гэткі малы, што на далоні ляжы ѹ яшчэ месца застанеца. Кій падарожны ѹ мужычка ў руцэ, каплялюш саламяні на галаве, торба за плячымы.

—Балюча на цябе глядзець, як па сыне зывёўся, — мужычок кажа, а ён-жа гэтак пакрыўдзіў цябе! Бацьку благое слова сказаць—шчасыце ад хаты адвадзіць!

—Дык- жа сыночак, родны,—грабар кажа.

—Губэрнатаў палац на гары стаіць. Сам ведаеш, як на гары калодзеж капацы! Машэка, на што асілак быў, а і тое гэткую работу не асліў-бы! Абяцаў губэрнатор твойго Мікіту ў кайданы закаваць ды ў Сібір паслаць, калі заўтра калодзеж не выкалае. Глыбіна ў таго калодзежа ўжо з тры жураўлі будзе, а да вады яшчэ гэтулькі. Вось якое футра пан прыгатаваў!

—Дапамажы Мікітку, Малы Маствоец,—грабар мужычка пазнаў.—Не за сябе прашу, за сыночка! Ён-жа ад майго дрэва лісточак, Даруй яму! Снасьць ламаеца — чалавек розуму набіраеца. Без тваёй дапамогі вады ў тым калодзежы нікому не пабачыць! На калені перад мужычком стаў.

—Я не пан які, каб мне ў ногі кланяцца,—мужычок адказаў.—Я таксама мужыцкага роду! Цяжка мне таму дараваць, хто бацьку абраўші! Каб са шчасыцем жыць, трэба шчасыцем даражыць!

—Мяне пашкадуй, —грабар кажа. — Ён-жа крывінка мая! Не ўстаяў ён перад славай! А залішняя хвала валіць і вала! Даруй яму!

—Сынку твайму не дарую, а цябе шкадую! Таму я і тут,—мужычок кажа.—Добра, будзе

вада ў калодзежы: толькі ты яе сам адшукаеш.

Сказа ў гэтак мужычок і...зынік, быццам, і не было яго. Глядзіць грабар—ня съцены вакол яго, а зямля калодзежная, і Мікіта побач вачамі лыпае:

—Адкуль татка, ты тут? —пытаецца.
—Астрог мяне чакае: выбірайся зь ямы хутчэй, а тое і цябе заадно са мною ў Сібір пашлюць, — кажа. Прабач за ўсё благое, што табе казаў! Гонар мне вочы засыціў, языком варочаў. Ня быць мне ніколі грабаром!

—Няма часу крыўды лічыць, — бацька кажа. — Вада не глыбока ўжо: подых яе чую. Не было яшчэ такога, каб Верабі ваду не адшукалі!

Падыйшлі раніцой губэрнаторскія лёкаі, вачам не паверылі: Мікіта з бацькам журавель прыладжваюць, у калодзежы вада плёскае.

Першы цэбар губэрнатор сам выцягнуў, ваду паспрабаваў, футра зь плячэй зняў, Мікіту падаў, а Мікіта бацьку на плечы накінуў:

—Яго слава! —сказаў.

—Не мая, а верабёўская, — бацька адказаў. — Яшчэ адзін Верабёў калодзеж на Магілёўшчыне стаў.

З таго часу, хто зь Верабёў калодзеж не катаў, а назва адна. Славутая назва. І я той вады паспытаў: па вусах цякло і ў рот трапіла.

МАДНЯТЫ РОДНЫ СЫЛГА ДЗЯРЖАВЫ.

(Бансковая.)

Паходна

Агр. М. Равенская

1

ПАХОДНА
ЧИК ИР. ТЫ РОД НЫ
СЕЛГА ДЗЯРЖА ВОД.
АД ДАУ НЫ СТАША Е ВА ЦОУ ВО КОЙ. дз.

2

ДЕМ МИ КУЛАН ВЕЛ НАН СЛАВЫ
АДЫСЫ ДЫВЕ НАШ КРАІЗ НЫ НАК КРАІЗ НЫ.
дз.

ПАХОДНА

3

АРКІЙ РАЗ.
КРАІЗ НЫ НАШ КРАІ.
4

ЛАГОДА

С. М. БАГДАН-БІГА
ПАХОДНА
Муз. М. Равенская.

Тольки УСЕРУЫ ТРЕБ ВОН ВА ПА
нр.

5

ТУ - ТО ЗА КРАІ НУ РАДІ - АД КО ЖАХ. СЛОМНІ ВОСТРУ ГО ВРАЛУ СЕРІ

6

ТУ - ТО ЗА ВА ПА КАУ НА ГРОЗНЫСКА НАХ. УБЕЛАН ПЕ НЕ ПРАНОСЦІА
УБЕЛАН

7

КО НИ РВУЧА ЧУЛІОЧА і ЧОЛКА ХРЫ ГАДА СПАРА АД НЫ КРАІ БЫН НАЙ ПО-

1. 2. 3. 4.

Падняты родны сыцяг дзяржавы

Падняты родны сыцяг дзяржавы,
Ад даўных слушае вякоў, вякоў,
Із дзён мінуўшай продкай славы
Адкы ў, жыве наш Край ізноў, наш Край ізноў!

Адкы ў і княжы замак гонкі
Душа і сведка даўных год, даўных год,
А зь ім із песнія роднай, звонкай
Беларускі наш народ, і наш народ.

У сэрцах зъеднаны да працы
Юнакаў мужных маладых, маладых,
Квітнёе Родны Край Наш-Маці
Зарой аквечены, жывы, жывы, жывы,

У ба мы створым дысьціліну,
Сіброўства цмантам скуём, скуём,
Свало кахану Радзіму
Мы вечнай славаю спаўем.

Мы зробім усё, каб жыла Маці,
Каб не памерла нам ва век, ва век,
Яднайцесь з намі, наши брацыя,
Каб беларус быў чалавек, быў чалавек,
Яднайцесь з намі, наши брацыя,
Каб беларус быў чалавек.

Увага: апошнія два радкі кожнага куплета
паўтарающа па два разы.

* З гэтага нумару часопіс «Полацак» пачынаецца друкаваць факсіміле песнія і песенных апрацовак кампазытара Міколы Равенскага.

Тэатр Галубка дзейнічаў у пэрыяд НЭПа. Гэта быў цікавы час у гісторыі Беларусі, на якім-бы я хацеў спыніцца.

Менск, 1927 год. Па вуліцах горада рухаецца конка. Яе могуць спыніць 2 асобы, а хто малдзейшы, дык тыя ўскокаюць на хаду, бо коні бягучы паволі.

Праедзішься ня шпарка, але і ня дорага. Недзе з Даўгаброцкай вуліцы выводзяць на рэйкі кукушку, груженую торфам. І вось кукушка едзе па галоўнай вуліцы—Савецкай— праз мост да Менскай гарадзкой электрастанцыі. Часам дзеци чапляюцца за ваганэткі, і гэта самая танная для іх паздка, хаяці і вельмі рызыкоўная.

Па Менску бегаюць падлеткі і клічуць пакупніку газэты «Звесцыя!» Але гараджане не сняшаюцца купляць гэтыя «Ізвестыі», бо не давяраюць бальшавіцкай прапагандзе. Тыя-ж самыя дзеци гандлююць цукеркамі ірысу, зрадку «асвяжаючы» іх. (Лізнуць непрыкметна, каб цукеркі зіхацелі блескам. Тады больш шансу, што нехта купіць іх). У дварах можна пабачыць нейкага старога, які ходзіць з сваім тачыльным станком і крычыць так громка, што чуваць нават у хатах: «Кamu тачыць нажы—ножніцы? Нехта гандлюе з латка рознай дробязьлю. Чаго толькі ў яго няма, нават тавар, які ў найбольшым дэфіцыце—іголкі для прымусаў.

(Працяг. Пачатак ў №5, 1991—5(15), 1992)

Калі мы сыйдзем з пляжу Волі ўніз па Кузьма Дзэм'яна ўскай вуліцы ў бок ніжняга рынку, там крама за крамай з тавармі, якія вывешваюцца звонку. Кожны крамнік цягне да сябе мужыка за рукаў і на разны лад выхваляе тавар. Стаяць таікі гоман, што нічога не разъбярэш.

Вядома, сораму пры такім гандлю ніякага няма—наадварот, чым болей нахабнасці, тым болей выручка. Гэтае месца не здарма завецца чорным рынкам, (зараз гэта плошча 8 Сакавіка). Тут гандаль ідзе з рук у руکі. Прадаюцца нават залатыя рэчы, а хутчэй падробкі пад золата, бо махлярства—галоўная мэта ашуканца.

У другім будынку на ніжнім рынке малітвенны дом бабіцтва—адвентыстаў сёмага дня, з другога боку мaeцца некалькі хат для начлежнікаў—мужыкоў, што затрымліўся ў горадзе са сваім таварам. Начлежка брудная, багата клапоў ды прусакоў, а мух такая колькасць, што на памыайнай яме значна меней.

Наша сям'я з трох чалавек —маці мы з братам, мусілі аднойчы начаваць у такой гасціцёні, а два балаголы з нашымі рэчамі і сваімі конямі пераначавалі ў знаёмых. Пераезд наш адбываўся ў пачатку сакавіка, калі мы пакідалі мястэчка Шацк, каб апынуцца ў Лагойску, куды перавялі па працы майго айчыма.

Трэба сказаць, што балагол у Беларусі вельмі важная асоба. Гэта чалавек, які добра ведае дарогі, рэльеф мясцовасці, можа разылічыць, колькі вёрстаў для бліжэйшай карчмы, дзе можна накарміць свайго каня, адпачыць і падсілкавацца самому. Звычайна балаголы, іх і карчмары, былі яўрэйскай нацыянальнасці. Розыніца толькі ў tym, што балагол моцны і дужы чалавек, бо ён давамагае каню на спусках дарогі.

У Беларусі ў тия часы было шмат лясоу, ды такіх, што можа толькі ў байках сустракаць для параўнання. Чаго вартыя лясы Чэрвенья! Яны цягнуліся на дзесяткі вёрстаў, а ў тых лясах ў 20-я гады было шмат бандытаў, якія перахоплівалі каапэратараву, забівалі, рабавалі сялян, гвалцілі, палілі хутары. Вядома-ж і балаголам даставалася ад «зялёных», багразы везьлі на толькі прыватным гандлярам, але і дзяржаўным каапэраторам. Гэтыя адзіны від транспартнай грузыча часта ахоўваліся міліцыянерамі. (У 1923 г., менавіта ў чэрвенскіх лясах, была разбіта ў шчэнт апошняя банда зялёных. Што тычыцца дарогаў ды іх стану, дык засталіся яшчэ ў вялікай колькасці Екацярынаўскія шляхі.)

Брукаваных-жа шляхоў амаль не было, бо і гарады павятовыя ня мелі бруку. У сямым Менску першы асфальт быў пакладзены на вуліцы Леніна на невялікім кавалачку ад площа Волі да Савецкай вуліцы можа ў пачатку трыццатых гадоў, і адсюль гэты кавалак вуліцы быў месцам прагулак: ад вежы з гадзіннікам да дзялянкага банку, што на рагу Савецкай. Дрэнны стан нашых дарог, як казалі немцы, быў на карысць толькі Саветам, бо з той тэхнікай, што мелі немцы, па бездарожжу бліц-удару не атрымалася.

А як-же ў канцы дваццатых гадоў складалася культурнае жыццё, ды і

наогул, чым жылі менчукі пры НЭПе? Возьмем, напрыклад, фізычную культуру. Ніхто не дасыць веры, што ў той час фізкультура стаяла на высокім узроўні, бо масавасць яе была настолькі вялікая, што кожная школа мела ў зімні час спартыўную залю, а ўлетку спортпляцоўкі. Была вялікая колькасць спортгуртоўкі, спорктлюбіў, спартыўная высьцягі, забегі на лыжах. А шахматы? Шахматная гарэшка ахапіла нават раёны. Усюль ішлі турніры. Моладзь літаральна ўсіх узростаў сачвала за турнірамі, разгадвала задачы, ведала ўсіх чэмпіёнаў, сьвету. Сам я рабіў шахматныя фігуры і вучыўся першым крокам гульні. Дзіўна, што шахматы ўплывалі на адзеньне. Шапкі ў клетку, так званыя кэлі, пінжалі, спадніцы, нават шкарпеткі ў клетку. Спорт-же ліччыўся буржуазным перажыткам, бо ён, маўляў, ідзе не на карысць здароўю, а толькі ў імя грошаў, што ляжаць у аснове кожнага спаборніцтва. Помню ў «Кракадзіле» вядомыя мастакі зрабілі карыкатуру на заходніга спартсмена з тэкстам: «Руки—гіры, ногі—гіры, гіра—галава». У тэорыі былі доказы шкоднасці спорту на здароўе чалавека.

А што рабілася ў тэатры, дык зноў-же Мэярхольд упłyvaў сваім мэдатам так моцна, што пазабіліся на дэкарацыі й абыходзілісць бязь іх. Усё рабілася ўмоўна. Успамінаеца п'еса «Лес» Астроўскага, якую бачыў у Маскве паводле рэжысуры Мэярхольда. Сядзіце! Iгар Ілынскі ў ролі Аркашкі на нейкім яшчыку і ловіць рыбу бяз будачкі, але так лоўка, што ствараеца ўражаныне, быццам-бы ён паймаў на вуду рыбу, і зараз яна трапешыцца ў ягоных руках. Пры гэтым ніякіх словаў ня чуеца.

У Менску працаваў ТРАМ— тэатр рабочай моладзі. Драмгурткі былі ўсюды ў школах, у прафсаюзах. Заўважым, што пры

НЭПе прафсаюзы былі вялікай сілай і сапраўды стаялі на ахове чалавека. Кодэкс законаў аб працы выконваўся ававязкова, праз суды з нэпманамі дасяглі пры дапамозе адвакатуры сапраўднай аховы працы на карысць рабочага. (З сучаснымі прафсаюзамі ніякага параштунання, бо яны хаяці трымаліся 8-мі гадзіннай працы, але праз так званае **сацыялістычнае спаборніцтва** смакталі кроў зь бедалагі-працоўнага чалавека).

У Менску акрамя ГРАМа з'явілася **сіняя** блуза. (Сіняя блуза—эта вопратка французкага рабочага, якая нагадвае талстоўку, але з вялікім бантонам, але артысту-ж другой вопраткі ў тых часы было ня трэба) Сінеблузнікі гэта таксама тэатральныя калектывы, больш эстрадны. Гэтыя від мастацтва таксама быў модным, сваёй формай і пралетарскім зъместам выціскаў пры НЭПе шматлікіх куплецісту, розных акрабатаў, комікаў і цыркачоў зь вельмі **банальнымі** праграмамі. Цікаўасць да ўсяго новага ў тэатральным відовішчы вабіла моладзь да сябе. У кожным раёне Менска мелася сіняя блуза. І гэтае нядзіўна, бо тут можна было паспрабаваць сябе як артыста, як музыку ці дыкляматара.

Горад Менск у час НЭПа ня меў назваў раёнаў зь імёнамі партыйных дзеячаў, што мае зараз. Тады былі назвы, адпавядаючы этнографіі ці гісторыі горада. Скажам, Старожоўка — гэта прыгарад, дзе былі пабудаваны пасты па ахове горада, або Камароўка, ад якой цяпер засталася толькі назва Камароўскага рынка. Раней гэты раён быў суцэльнym балотам зь вялікай колькасцю камароў, што зусім адпавядала назову яго. Ляхаўка быў раён, дзе большасць жыхароў складаліся з палякаў, а па сутнасці такі-жа беларусаў, але каталіцкага веравызнання. Беларусаў было лёгка

апалаячыць праз каталіцызм, а па-гэтаму касыцёлаў ў Менску было, мабыць, болей чым цэркваў. Мой дзед па матцы, быў граматы чалавек, чытаў польскія кнігі. Яго сям'я складалася з 8 асобаў. Усе дзецы гаварылі ў доме па-польску. Усе мaeдзяцкі і цёткі разам з маёй маці мелі польскія імёны: Антон, Олесь, Казімір, Катахына, Кліменціна, Гэлена, Аліна, Марыя. Гэтак-жа было ў Галубка. Дзецы мелі імёны Багуслава, Вільгельміна, Эмілія, Эдуард, Леапольд і Сігізмунд. У хаце доўга гаварылі па-польску. У Купалаўскай фаміліі Луцкевіч аў таксама гаварылі дзівye сястры па-польску, ня кажучы пра цёткую Уладзю-Уладзіславу Францаўну, якая пасля вайны час ад часу наведвала касыцёл у Красным, мабыць ня толькі, каб паставіць сьвечку па нябожчыку Янку, бо і сама касыцёльная служба яе цікавіла ня меней, чым паста-ноўка п'есы Купалы «Паўлінка».

Часта можна было ўбачыць ў Менску камсамольцаў з чырвонымі стужкамі на рукаве, зь бляшанымі кружкамі на шыі—капілкамі для збору манэтаў на карысць МОПРа —міжнароднай арганізацыі помачы рэвалюцыі. Было ў модзе ахвяроўваць гроши на розныя мерапрыемствы, такія як, напрыклад, збор грошаў на карысць помачы ангельскім шахцёрам, якія баствуець ужо доўгі час. Кідалі гроши ўсе, нават нэпманы, бо лічылася добрым дзеяньнем міласэрнасць, якая бачыцца ўсім.

Не магу дакладна сказаць, якая колькасць у Менскай міліцыі мелася коней, але запомніўся выпадак, калі конная міліцыя пад кірауніцтвам начальніка Кроля (ён быў таксама ў сядле) націскала на вялікі людзкі натоўп, каб абараніць памешканье польскага консульства ад людзей, што кідалі каменьні ў вонкі консульства і пагражалі польскаму консу-

лу, з прычыны забойства Апанскага — наша га вядомага дыпламата. Коньнікі давілі людзей, націскалі з усіх бакоў і яшчэ больш спрыялі гвалту, і ўжо цяжка было стрымаць усіх, на гэты раз ужо супраць начальніка міліцыі Кроля. Усё выглядала так, быццам і не на Савецкай вуліцы Менска адбываюцца гэты падзеі, дзе над консульскім уваходам зьвісаў вялікі сцяг з белым арлом, а недзе за мяжою, дзе паліцыя конямі давіць людзей, што выйшлі на дэманстрацыю зь мірнаю мэтаю.

Яшчэ пару слоў аб культуры тых часоў. На вёсцы або ў мястэчках былі народныя дамы — цэнтры культуры, дзе авабязкова меўся моцны драматургік або струнны аркестр, куды час ад часу наядзжалі зь Менску лікеры з антырэлігійнай пропагандай, кінаперасоўка з дынамамашынай. Маладыя хлопцы па чарзе круцілі вялікае кола дынамамашыны, ад хуткасці якой рабілася то сьвятлее на экране, то паадварот цёмней. Як бы там не было, але лекцыя, «кіно» заўсёды былі съятамі на вёсцы, нягледзячи на тое, што ў цэсным пакою людзям не хапае паветра.

З каго складаўся той ці іншы драматургік, аркестр? Ды ўсё з тых-же жыхароў, настаўнікаў, савецкіх служачых, моладзі з камсамольскіх ячэек, каапэратурыных супрацоўнікаў. Здольныя людзі меліся ўсюды. Кожаная сямігодка мела драматургік і людзей, якія хацелі й ўмелі весьці гэтую працу.

Я пастуپіў у мастацкі тэхнікум, калі НЭП дзейнічаў ўва ўсю шырыню. Мясцовая прымесловасць, якая была ў нэпманаў, перастала вырабляць усё, што зараз завецца прадметамі штодзённага ўжытку — шырпартрэбам. Хутка была ўведзена картачная систэма, якая магла толькі распаўсюджацца на печаны хлеб у вельмі абме-

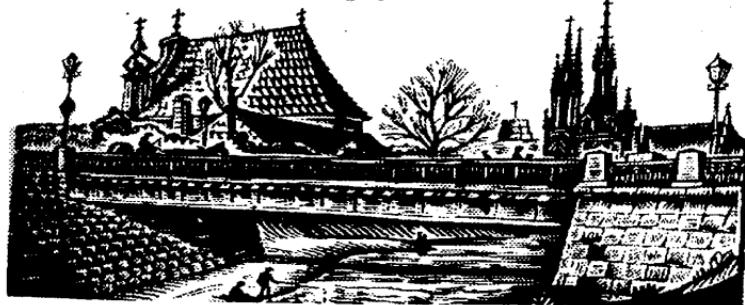
жаванай колькасці на асобнага едака. Так званы едакі замест цукру атрымоўвалі цукеркі «падушачкі», якія зьліпляліся разам так, што нельга было нават зважыць — хоць адсякай сякерай. У Віцебску ў часы заняткаў у тэхнікуме студэнты на сънейданье беглі зь інтэрнату, што быў на Магілёўскім рынку, да сталоўкі, можа кілеметраў два, каб пасыпець да 9 гадзін раніцы, да пачатку заняткаў. Трамвай, які цягнуўся ў гару па Магілеўскай вілуцы і ад інтэрнату ўніз ніколі не прыходзіў своечасова, і студэнты съпяшаліся, каб па талону атрымаць дзве лыжкі пярлоўкі, кавалак хлеба з павідлай замест цукру. Вядома, маладым увесь час хацелася есці. Студэнты з графічнага аддзялення падраблялі талоны на абеды да так спрытна, што ніхто ня мог выявіць падробку. А вось студэнты кааператыўнага тэхнікума былі затрыманы за наядулаю падробку талонаў і пакараны сваёй адміністрацыяй звалненьнем з тэхнікума.

Пазней студэнты мастацкага тэхнікума патроху сталі зарабляць на плякатах, якіх было болей чым хлеба. (Вось калі запрацавала агітацыя і пропаганда ва ўсю моц). Хто падпрацоўваў у Віцебскім цырку, а я з брыгадаю зрабіў вялікую колькасць бутафоры хатніх жывёлы: свіней, гусей і авечак, — якія ў п'есе прыпілавілі па кругу на сцэне яўрэйскага тэатра, што прыехаў у Віцебск на гастролі.

(Працяг у наступным нумары).

Віленскія беларусы расказваюць...

Святыяна Белая

Рэдкі аматарскі фотаздымак 1937 году: у вёсцы Валеўка, што перад Налібоцкай пушчай, вясёлым гуртом стаіць група беларускай моладзі: Людвіка Ірэна Будзь-

кі...Вітаўт Тумаш і Максім Танк. Усе яны маладыя, прыгожы, шчаслівые незалежна трymаюца перад просцен'кай фотакамерай.

На здымку: у першым радзе зльева направа: ?, Ірэна і Людвіка Будзькі
у другім радзе; зльева направа?: Максім Танк, ?, Вітаўт Тумаш
Фота з калекцыі др. М.Шчорса

Нават і не верыща, што некалькі гадзін назад яны высушуялі лекцыю паліцэйскага, аб тым як тримацца і паводзіць сябе ў навакольлі, якія прамовы могуць мець зь мясцовым жыхарамі. Ім весела і съмешна, што іх чамусыці лічаць небясьпечнымі. А яны і не зьбіраюцца займацца нейкай там падпольнай працай, бо прыехалі сюды сваім цесным сяброўскім колам, проста, каб аддачыць. І сваю вандроўку па прыгажэйшых мясцінах Наваградчыны яны пачынаюць адсюль, з навеснага паданнямі возера Свіцязь. Фатаздымак на памяць калія Петрапалаўскай царквы і далей шлях, які будзе помніца ўсё жыцьцё.

Эты гістарычны здымак я знайшла ўжо пасля сваіх размоваў з доктарам Тумашам. А тады, у час свайго інтэрв'ю, праглядаючы каляндар памятных датаў, я прыкметіла адзін юбілей: 4 верасеня 1992 году—80 гадоў з часу нараджэння беларускага паэта Максіма Танка (ён-жа Аўгэн Скурко, А.Граніт, Аўгень Бура, А.Сівер, Віктар, Жэнька).

—Ці былі Вы асабіста знаёмы з Максімам Танкам?— запыталася я тады доктара.

— Так, — адказаў Вітаўт Тумаш і тут-же дадаў. — Я вельмі добра ведаў яго. Пазнаёміўся зь ім, будучы студэнтам Віленскага юнівэрсытэта. Разам зь Янкам Станкевічам, які к тому часу скончыў Пражскі юнівэрсытэт, я здымай маленъкі пакойчык, у якім было толькі два ложкі, паліткі для кнігаў ды вялікі стол, што стаяў пасярод пакою. Адна палова стала была мая, а другая Янкі Станкевіча. Янка заканчваў сваю дысэртацию «Беларускі элемент у польскай рамантычнай пазіі» і паралельна працаў над карэктурай чацвёртага тома Федароўскай выдання «*Lud białoruski*». Том ужо быў падрыхтаваны, але ў ім было нямала недакладнасцей. Палякі

хацелі, хаб гэтае выданье было аўтэнтычнае ў науковым съвеце. Таму яны і прапасілі некаторых моваведаў праглядзець книгу. Акрамя таго Янка Станкевіч пісаў артыкулы і зацемкі для часопіса «Калосьсе». Ён быў знаёмы і зь іншымі выданнямі.

Памятаю, як аднойчы вечарам да нас зайдоў малады чалавек. Я ўжо не скажу, як ён тады прадставіўся: як пачынаючы паэт ці проста як асона, што цікавіца літаратурай, у прыватнасці пазіі, і спрабуе свае сілы. Эты хлапец сказаў, што яго завуць Аўгэн, ён хацеў-бы прачытаць свае вершы. Пэўна, ён разылічаваў, што Янка Станкевіч дапаможа надрукаваць што-небудзь зь ягоных твораў у «Калосьсях» або яшчэ дзе-небудзь. Янка, падбадзёрыў яго, і той дастаў з кішэні некалькі лісткоў, надрукаваных ў нейкім хутчэй за ўсё падпольным выданьні, і пачаў чытаць іх. Гэта быў верш аб эміграцыі Аргентыны. У той час многія беларусы эмігравалі ў далёкую паўдзённа-амэрыканскую краіну ў пошуках лепшай долі. Аргентынскі ўрад патрабаваў танную працаўную сілу і абацяў завербаваным рабочым залатыя горы. На самой спраўе ўсё аказалася інакш.

Хлапец дыклямаваў свой верш выразна, і мне прыгадалася, што я ўжо чытаў яго раней у нейкім часопісе. Ён і тады ўразіў мяне сваёй своеасаблівай манэрай. Пераважная большасць паэтаў таго часу арыентавалася на пазію нашаніўцаў. Такіх вялікіх і паважаных, як Купала, Колас, Багдановіч. Узяць хатца-бНатальлю Арсеньеву, творчасць якой была папуллярна ўжо ў тыя часы. Арсеньева прытрымлівалася старой традыцыі, бо яна прыйшла школу Гарэцкага. Машара, Васілёк і іншыя таленавітыя паэты, што выраслі зь сялян, як-бы змагаліся з формай вершаў, бо ня ведалі, у якую форму ўціснуць свае

арыгінальныя думкі. У таго хлапца быў іншы спосаб вершаванья, недзе Ясенеўска—Маякоўскі стыль. Але я ўжо пра гэта пазней даведаўся, а ў той вечар усе мы былі ў захапленыні ад вершаў маладога чалавека. Нам падабаўся той новы струмень, які ён мог унесці ў нашу літаратуру.

Так я пазнаёміўся з паэтам **Максімам Танкам**. Пазней ён часта приходзіў да нас, чытаў свае верши. **Танк стаў друкаўца ў «Калосісія»**. А **сваю пазму «Нарач»** ён так асцыяржна друкаўаў у розных выданьнях, што калі выдаў свой твор у друкарні **імя Ф. Скарыны** поўнасьцю, цэнзура нават не канфіскавала яго, бо ў кнізе былі пазначаны, падцэнзурныя выданьні, дзе друкаваліся ўрыўкі паэмы. Усыплённая цэнзура, відаць, больш і не перачытвала паэму. **Тому яна і пазьбегла канфіскацыі**, столь частай у тых часах.

Як я ўжо казаў, паэтычны стыль **Танка** вельмі адрозніваўся ад стылю іншых паэтав. Танк у свой час начытаўся **Ясенина**, якога лёгка было палибіць за ягоны стыхи, а таксама **Маякоўскага**, які стварыў **свою**, непадобную ні на кога, вершаваную **манэру**. Пазней **Максім Танк** даваў мне чытаць книгу **Маякоўскага «Как делать стихи»**, якую беларускі паэт, мажліва, лічыў сваёй настольнай кнігай. Гэтае захапленне **яму** не пашкодзіла, а дало штуршок для далейшага разъвіцця.

Максім Танк нарадзіўся паэтам. На жаль, палітыка хутчэй сапсавала яго, чым дала яму мажлівасць далей разъвіваць свой талент. У Захадній Беларусі ён быў вялікім паэтом, творчасцю якога захаплялася беларуская моладзь. Пасыль першай **савецкай акупацыі** ён неяк спаткаўся з **Я. Станкевічам**, які працаваў настаўнікам у польскай школе.

—Як справы, што пішаш? — запытала

пасыль доўгай разлукі Янка Станкевіч.

— Што пішу? — зь нейкай насымешкай перапытася Танк. — Пішу, што можна надрукаваць. Сталіну верш трэба напісаць — напісаў. Пра калектывізацыю трэба напісаць — напісаў.

Але, як расказваў потым Янка Станкевіч, не выглядала, што ён быў моцным энтузіястам новага ладу жыцця. Танк, па натуре быў барацьбітом, і ён лепей чуўся там, дзе трэба змагацца, а не гладзіць па **мерціцы**. Хвалёная савецкая ўлада адразу ўзяла яго ў ярмо. Вось і выходзіла, што ў **Савецкай Беларусі**, ён ня рос як паэт, а **больш прыстасоўваўся**. Такая ацэнка ягонай творчасці была тут, на Захадзе.

Я гляджу на фатадымкі таго часу. **Шчаслівія**, маладыя сябры. Наперадзе ўсё **жыццё**. Пасыль яны яшчэ будуць спатыкацца ў Беларускім Студэнцкім Саюзе, у музеі **Івана Луцкевіча**, на літаратурных зборках і вечарах. Але нядоўга. Гісторыя разъдзеліць іхня шляхі назаўсёды. Адзін **амніеца** на далёкім Захадзе і будзе пісаць творы, у якіх раскрываць фальш сапцялістичнай систэмы. Другі стане **крытыкаваць «загніваючы»** Захад і выхваляць **чынарэ** людзей пры савецкім ладзе жыцця. **І ўжо** нічога больш ня зможа зноў аўяднанць іх, зрабіць былымі сябрамі. За выняткам, **праўда**, аднаго. Успамінаў аб той гарачай **юнацкай веры** і надзеі, што сваё жыццё яны прысьвецяць на карысць любай Бацькаўшчыне.

Кожны з іх пайшоў сваім шляхам.

З ЖЫШЧЯ ЭНІГРАЦЫЙ

Сустрэча з Бацькаўшчнай

34 беларусаў Амэрыкі ў жаркія жнівенскія дні наведалі Беларусь. З Кліўленду, Дэтройту, Нью Ёрку, Саут Рывэру, Нью Брансвіку ехалі яны, каб пабачыць родную родныя мясысці і сваі сваякоў. Для некаторых з іх гэта была ня першая паездка ў Беларусь. Так, арганізатар гэтай паездкі Сяргей Карніловіч ехаў ужо 4 раз, Кастусь Калоша — другі, а Валянтына Яцэвіч другі раз ў гэтым годзе. Аднак для пераважнай колькасці групы гэта была першая сустрэча з Бацькаўшчнай.

Менск, Жыровіцы, Полацак, Віцебск, Вільня — вось далёка няпоўны маршрут удзельнікаў гэтай паездкі. І ў кожным горадзе незабыўны прыем, сустрэча з суайчыннікамі, якія будуць помніца ўсё жыццё. У наступным нумары часопіса, калі вернуща ўсе ўдзельнікі гэтай незвычайнай паездкі, мы раскажам больш падрабязна аб іх падарожжы. А пакуль паглядзіце на гэты здымак. Маленькі адбітачак незабыўнай сустрэчы з Бацькаўшчнай.

У час наведвання Віцебску

50 гадоў съяўтарскай дзейнасці

мітрафорнага пратаярэя Аляксандра Раданковіча споўнілася 2 жніўня. У гэты дзень ў царкве Жыровіцкае Божае Маці адбылася літургія, якую служылі айцы Аляксандр Раданковіч Міхась Страпко, Якуб Пірута. Пасыль яе юбілера прывітаў пратаярэй Міхась Страпко, які павіншаваў, пажаў яму, каб і далей самаадана службы Богу і сэргскаму народу.

Рэдакцыя часопіса «Полацак» таксама вітае а.Аляксандра з гэтым юбілеем і жадае яму крэпкага здароўя, посьпехаў у съяўтарскай дзейнасці і ўсяго найлепшага.

Перад Днем незалежнасці

21 жніўня ў культурна-ас্বетніцкім цэнтры «Полацак» адбылася сустэречка кліўлендцаў з старшынёй Менскага культурна-ас্বетніцкага клубу «Сладчына» Анатолем Белым і беларускім бардам зь Віцебшчыны Алесям Малюжанцам.

На пачатку сустэречкі старшыня цэнтра «Полацак» Янка Ханенка прывітаў гасцей: выкладчыцу музыкі Менскага пэдагагічнага вучылішчы № 1 Алу Белую, старшыню клубу «Сладчына» Анатоля Белага, барда Алеся Малюжанца і сваяка Сяргея і Славіка Карніловічаў Мікалая Кішэню. Затым старшыня перадаў слова сп. Анатолю Беламу.

Анатоль Белы расказаў пра сучаснае грамадзкае і палітычнае жыцьцё ў Беларусі, пайнфармаваў аб падрыхтоўцы Сустэречкі Беларусаў, якая мае адбыцца ў 1993 годзе ў Менску. Пасыль невялікага дакладу адбыўся канцэрт, які па майстэрску правёў Алеся Малюжанец. Ён выканаў вянок вясельных народных беларускіх песен, найграў задорныя мэлёды беларускіх танцаў, вясёлыя прыпёўкі, праспіываў і некаторыя з сваіх песняў: «Беларусь мая», «Хвіліна маўчання», куплеты, прысывачаныя аднавяскоўцам, таргуноўцам. Пасыль канцэрта адбыўся канцэрт па заяўкам слухачоў. Які закончыўся позна вечарам.

Застаецца дадаць, што гэту цікавую сустэречку поўнасцю засніяў на плёнку Міхась Калядка.

Прыняцьцё прысягі амэрыканскім амбасадарам для Беларусі

25 жніўня, у дзень першай гадавіны абавешчаныя незалежнасці Рэспублікі Беларусь, новапрызначаны амэрыканскі амбасадар для Беларусі Дэвод Суорц прыняў прысягу і гэтым самым стаў найвышэйшым прадстаўніком Злучаных Штатаў Амэрыкі на нашай Бацькаўшчыне.

Прыняцьцё прысягі адбылося ў прыгожа ўдэкараванай залі Бэнджаміна Франкліна ў Дзяржаўным Дэпартамэнце ў Вашынгтоне.

На ўрачыстасці прысутнічалі амэрыканскія дыпломаты, прадстаўнікі дыпломатычнага

корпусу ў Вашынгтоне, працаунікі Дзяржаўнага Дэпартамэнту ды блізкія сваякі амэрыканскага дыпламата. Рэспубліку Беларусь рэпрэзэнтаваў беларускі консул Міхал Хвастоў, заступнік часова паверанага ў спраўах Беларусі ў Злучаных Штатах Амэрыкі. Ад беларусаў Амэрыкі на гэту гістарычную ўрачыстасць былі запрошаны старшыня Беларускага Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі сп. Расыціслау Завістовіч і сп-ня Іраіда Завістовіч.

На здымку: Расыціслау Завістовіч віншуе Дэвіда Суорца з прыняцьцем прысягі.

У сваіх прамовах сп. Суорц і ягоны калішні непасрэдны начальнік, генэральны інспектар Дзяржаўнага Дэпартамэнту Шэрман Фанк, вельмі цёпла гаварылі пра Беларусь, беларускі народ і пра тყы павольныя, але канкрэтныя крокі, якія Беларусь праводзіць у галіне раззбраення і дэмакратызацыі грамадзтва. Спадар Суорц належыць да дыплямататаў прафэсіяналаў. Ён тро гады працаў пры амэрыканскай амбасадзе ў Маскве, столькі-ж часу быў на дыпляматычнай працы ў Варшаве і два гады ў Кіеве. Перад тым ён быў дэканам інстытуту замежных моваў пры Дзяржаўным Дэпартамэнце. Сп.Суорц ведае расейскую, польскую і украінскую мовы, а цяпер спадзяеца авалодаць і беларускай. У яго двое дарослыя дзяцей—сын і дачка. Спадарыня Суорц якая зрабіла на ўсіх вельмі мілае ўражаньне, працуе съяўтаром мэтадысцкай царквы.

5 верасьня Суорцы адлятаюць у Менск, дзе новы амбасадар перад ягоными зацьверджаньнем ў сэнацкім камітэце па замежных справах працаў некалькі месяцаў у гэтым годзе часова павераным у справе ЗША ў Беларусі. Р.3.

На здымку: Сяброўская размова паслья прысягі (зълева направа): Міхал Хвастоў, Іраіда Завістовіч, Дэвід Суорц і Расыціслаў Завістовіч.

To all to whom these presents Shall Come, Greeting:

Whereas, a CERTIFICATE, duly signed and acknowledged, has been filed in the Office of the Secretary of State on the 23rd day of October AD 1941 for the organization of the

WHITE-RUSSIAN AMERICAN NATIONAL COUNCIL

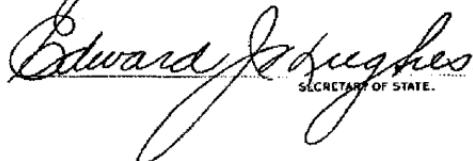
under and in accordance with the provisions of An Act Concerning Corporations' approved April 18, 1873, and in force July 1, 1873, and all ultra-mandatory thereof a copy of which certificate is hereto attached:

Now therefore, I Edward J. HUGHES, Secretary of State of the State of Illinois, by virtue of the powers and duties vested in me by law, do hereby certify that the said

WHITE-RUSSIAN AMERICAN NATIONAL COUNCIL

is a legally organized Corporation under the laws of this State.

In Testimony Whereof, I have set my hand and cause to be affixed the Great Seal of the State of Illinois
Done at the City of Springfield this 23rd
day of October AD 1941 and
of the Independence of the United States
the one hundred and 66th.

Edward J. Hughes
SECRETARY OF STATE.

регистрація Беларуска-Амэрыканскай Рады для штату Іліной з
галоўнай кватэрай у Чыкага

